

Sylë UKSHINI

PLANI “PATKOI” I FORCAVE SERBE

Plani “Patkoi” (operacioni “Patkoi”, në original: Potkova-Plan), ishte një plan strategjik ushtarak i qeverisë serbe të Millosheviqit për dëbimin sistematik të shqiptarëve nga Kosova, për ekzistencën e të cilit pati debate pro dhe kontra në politikën dhe mediat gjermane, ngjashëm si për pjesëmarrjen e Bundeswehrit në operacionet ajrore të NATO-s kundër Jugosllavisë së mbetur. Ky plan u bë publik për herë të parë në fundmuajin mars 1999 nga ministri i Jashtëm gjerman, Joschka Fischer, dhe ministri i Mbrojtjes, Rudolf Scharping, në kuadër të argumentimit të domosdoshmërisë të përfshirjes së ushtrisë gjermane në kuadër të operacionit ushtarak të NATO-s në luftën e Kosovës.

Dy politikanët e njohur gjermanë u përpoqën që argumentet e tyre t’i shpalosnin para publikut në një konferencë për shtypin më 31 mars 1999, por ku efektet ishin të limituar, për shkak të shkrimeve kundërshtuese të mediave kryesisht me orientim të majtë. Informacionet u siguruan nga shërbimi informativ bullgar, i cili përmbante detaje bindëse për ekzistencën e këtij plani dhe përmes ministres së Jashtëm bullgare, Nadezhda Mihailova, ishte njoftuar pala gjermane. Mirëpo, kundërshtarët e fushatës ajrore të NATO-s, duke dashur ta kontestojnë legjitimitetin e këtij operacioni ushtarak, meqë mungonte një mandat paraprak i OKB-së, vunë në pikëpyetje jo vetëm këtë plan të koduar ushtarak, por edhe masakrën e Reçakut dhe krimet tjera të regjimit serb gjatë luftës së Kosovës në harkun kohor 1998-1999.

Ndërhyrja ushtarake ishte e justifikuar për t’i dhënë fund krizës humanitare në Kosovë, e cila ishte shkaktuar nga politika e dëbimit nga regjimi i Slllobodan Millosheviqit. Plani “Patkoi” nga mbështetësit e ndërhyrjes së NATO-s u përmend si provë e ekzistimit të planeve të udhëheqjes serbe për dëbimin e shqiptarëve nga Kosova që para fillimit të ndërhyrjes së NATO-s, dhe në këtë mënyrë ai forconte argumente dhe legjitimitetin e luftës së Perëndimit kundër Jugosllavisë së mbetur. Njoftimet për planin “Patkoi” përmes ministrit gjerman të Mbrojtjes, Rudolf Scharping, mbërritën edhe në dorë të kryeprokurores së Tribunalit të Hagës

për krime të luftës. Më pas, informacionet për këtë plan arritën edhe në zyrën e gjeneralit amerikan të NATO-s, Wesley Clark, dhe në zyrën e shefit të CIA-s, George Tenet.

Ekzistenca e planit “Patkoi”, e konfirmuar edhe nga Ratimir Taniq, dëshmitar serb në procesin gjyqësor të Hagës kundër Millosheviqit, krimet masive në luftën e Kosovës nuk ishin rastësisht dhe as nuk filluan si kundërpërgjigje e ndërhyrjes së NATO-s, por ato ishin planifikuar nga shtabi ushtarak i Millosheviqit. Para së gjithash, për zbatimin e planit “Patkoi” synohej të reduktuhej numri i shqiptarëve të Kosovës, me qëllim që të mbrohej teza e mitologjisë politike serbe, se në Kosovë asnjëherë nuk ka pasur popullatë shumicë shqiptare. Pas kësaj të thuhet se janë më pak se 50 për qind dhe, prandaj, nuk e gëzojnë të drejtën për autonomi.

E veçanta e hulumtuar në këtë punim qëndron se në rastin e planit “Patkoi” shpërfaqen synimet nacionaliste dhe raciste të Serbisë dhe mbështetja e kësaj ideologjie nga popullata e rëndomtë serbe. Ashtu si më 1937 Çubrilloviqi bënte thirrje për dëbimin e qindra mijëra shqiptarëve sipas modelit nazist kundër hebrenjve edhe Millosheviqi kopjoi metodat naziste në represionin kundër shqiptarëve të Kosovës. Ky plan ka ngritur shumë emocione, sepse në esencë ka konfirmuar dhe forcuar legjitimitetin e ndërhyrjes së Perëndimit në luftën e Kosovës. Edhe nga të dhënat e këtij punimi dokumentohet se operacioni i koduar “Patkoi” u zbulua nga shërbimi i zbulimit ushtarak bullgar dhe më pas qeveria bullgare vendosi që t’ia ofrojë vendeve anëtare të NATO-s, fillimisht Gjermanisë. Punët gjithëpërfshirëse hulumtuese lidhur me luftërat shkatërrimtare në ish-Jugosllavi, përkatësisht në Kosovë, fokusohen kryesisht në analizimin e motiveve dhe të caqeve të doktrinës serbomadhe, e cila ekzistonte përgjatë gjithë shekullit XX, por që do të ringjallet në formën e vjetër brutale në prag të shembjes së rendit bipolar dhe të Jugosllavisë federative.

Në këtë punim tematizohet ndërmarrja e organizuar shtetërore serbe e titulluar me emër të koduar “Patkoi”, që paraqiste një ndërmarrje të organizuar shtetërore serbe kundër shqiptarëve të Kosovës. Ajo s’është fantazi, siç mund të pretendojë ndonjë autor, që zakonisht është i prirur ta kontestojë edhe intervenimin e NATO-s në Kosovë, ngjashëm si disa grupe të majta radikale në Evropë dhe përkrahës të regjimit të Millosheviqit, por ishte një plan i hartuar, e formuluar qartë në nivelet e larta politike dhe ushtarake serbe në Beograd. Këtë dokument e kanë bërë për objekt trajtimi nga aspektet e shkencave politike dhe historike edhe vëzhgues dhe autorë gjermanë, ekspertë për Ballkanin gjatë dhe pas luftës së Kosovës. Por, pjesa më e madhe e autorëve ndajnë mendimin se plani “Patkoi”, i hartuar dhe përpunuar nga Millosheviqi dhe i bashkëpunëtorëve të tij në rrethanat e luftës në Kosovës, ishte si instrument i politikës raciste të spastrimit etnike

dhe analog, që kishte qenë i pranishëm në shumë qeveri dhe elita të ndryshme të botës, të cilat përgatitën dhe ushtruan krime të luftës dhe gjenocid mbi popujt dhe grupeve të ndryshme etnike dhe fetare gjatë luftërave ballkanike, 1912/1913, dhe menjëherë pas Luftës së Parë dhe të Dytë Botërore. Kjo vlen për Turqinë më 1915 (gjenocidi ndaj armenëve)¹, Gjermaninë naziste, Bashkimin Sovjetik në kohën e Stalinit, Jugosllavinë e Titos (dëbimi i gjermanëve nga Vojvodina)². Në këtë kontekst mund të lexohet dhe interpretohet një plan i tillë, si “Patkoi”, sipas të cilit Beogradi donte një Kosovë pa shqiptarë.

Ky punimi bazohet në dokumentet e botuara gjermane dhe ndërkombëtare, në kujtimet e ish-ministrit të Jashtëm gjerman dhe ish-ministrit gjerman të Mbrojtjes, në debatet e Bundestagut gjerman, si dhe në transkriptet e Tribunalit Ndërkombëtar të Hagës, në të cilat trajtohet ndërmarrja kriminale e regjimit të Millosheviqit, por edhe autorë të ndryshëm që e kanë përmendur në veprat e tyre të dhëna të ndryshme për këtë temë në mënyrë kauzale. Plani “Patkoi” në formë dhe në përmbajte na paraqitet si vazhdimësi e doktrinës antishqiptare të Çubrilloviqit, të hartuar ndërmjet dy luftërave botërore me titull: “Dëbimi i shqiptarëve”. E ngjizur një gjysmë shekulli më vonë nga projekti nazist për hebrejtë dhe për nga thelbi, ishte jo larg atij.

Titulli i operacionit ishte rreptësisht përshkrues. Ushtria dhe policia serbe do të bënin trysni ndaj UÇK-së dhe civilëve shqiptarë në një sulm të nisur nga tri anët, duke shkatërruar bazat dhe luftëtarët e UÇK-së dhe njëkohësisht duke dëbuar popullsinë, ndërsa refugjatët iknin përmes skajit të hapur jugperëndimor të patkoit në Maqedoni dhe Shqipëri. Intenca për realizimin e këtij plani të koduar dhe refuzimi i çdo marrëveshjeje për paqe paraqet momentin vendimtar për Perëndimin, përkatësisht për NATO-n, e cila ose duhej ta stoponte përpjekjen për zhbërjen etnike të Kosovës ose duhej të shikonte rindodhjen e një Bosnje të dytë dhe kapitullimin para regjimit më brutal të Millosheviqit që nga përfundimi i Luftës së Dytë Botërore. Por, ky dokument famëkeq, që mori goditjen ushtarake të NATO-s në mars 1999, pati megjithatë pasoja për shqiptarët e Kosovës, pasi vetëm për 78 ditë serbët bënë rrafsh çdo gjë shqiptare dhe ekzekutuan afro 12 mijë civilë shqiptarë dhe dëbuan mbi 80 për qind të popullsisë shqiptare të Kosovës. Megjithëse Serbia mori goditje nga NATO-ja në mars-qershor

¹ Gust, Wolfgang: Der Völkermord an den Armeniern 1915/16. Dokumente aus dem Politischen Archiv des Auswärtigen Amts. Springe 2005.

² Janjetović, Zoran: Die Donauschwaben in der Vojvodina und der Nationalsozialismus. f. 220 f. në Hausleitner, Mariana/ Roth, Harald (Hrsg.): Der Einfluss von Faschismus und Nationalsozialismus auf Minderheiten Ostmittel- und Südosteuropa, IKGS Verlag, München 2006, f. 219-235.

1999, doktrina shqiptare mbeti e pa dënuar dhe nëse bëjmë analogjinë e trenit, ajo vazhdon rendjen mbi po ato shina, edhe pa Millosheviqin e larguar nga drejtimi i këtij treni. Edhe pse Millosheviqi ishte dërguar në Hagë, treni serb nuk është ndalur. “Një pjesë e elitës së sotme politike në Serbi akoma beson se projekti i shtetit serb është një punë e pambaruar dhe rrëkenë për ta përfunduar atë me ndryshimin e kufijve perëndimorë të shtetit të ardhshëm, për të bashkuar të ashtuquajturën Republikën Serbe me Serbinë”³, - shkruan Nevenka Tromp.

Objekti i studimit

*“Qëllimi i udhëheqësit serb ishte dëbimi me forcë i shqiptarëve të Kosovës prej shtëpive që i kishin pasur me breza. Eksodi do të përshpejtohej nga grabitjet, vrasjet, përdhunimet, djegiet dhe terrori në një shkallë aq të gjerë sa mund të krahasohej me Gjermaninë naziste. Të gjitha dokumentet e identifikimit do të konfiskoheshin me qëllim që shqiptarët të mbeteshin pa shtetësi dhe të bëhej e pamundur rikthimi i tyre në Kosovë. Të vetmen gjë që Millosheviqi nuk e kopjoi nga Hitleri ishin dhomat me gaz të Aushvicit. Në vend të tyre, viktimat e tij të mjera do të dëboheshin prej shteteve fqinje të Shqipërisë, Malit të Zi dhe Maqedonisë. Sigurisht, Millosheviqi e llogariti që kjo “zgjidhje përfundimtare” jo vetëm që do ta rriste autoritetin e tij në sytë e popullit serb, por do t’i garantonte edhe vazhdimin e qëndrimit të tij në pushtet. I gjithë ky mekanizëm ishte shumë i njohur. Vetëm identiteti i viktimave ndryshonte. Këtë herë ata do të ishin shqiptarë dhe jo hebrenj... Gjykata e Hagës e bazoi padinë e saj kundër Millosheviqit mbi një mal dëshmish, përfshi edhe pohimet e dëshmitarëve okularë nga mijëra refugjatë që kishin parë vrasje, vende të masakrave dhe varre masive. Ajo arriti në përfundim se operacioni “Patkoi” ishte një plan ushtarak i hartuar nga Shtabi i Përgjithshëm i Beogradit nën kontrollin e drejtpërdrejtë të Slobodan Millosheviqit”.*⁴

Kështu e përshkroi John G. Stoessinger politikën e spastrimit etnik gjatë luftës së Kosovës (1998/99) të ndjekur nga Millosheviqi, të cilën ai e ka ndërtuar përmes planit sekret “Patkoi”, i cili u bë publik vetëm pas fillimit të fushatës ushtarake së NATO-s kundër infrastrukturës ushtarake dhe represive të Jugosllavisë së mbetur. Millosheviqi u akuzua për krime të luftës, për gjenocid dhe krime kundër njerëzimit, që u bënë në Kosovë, në

³ Tromp, Nevenka: Prosecuting Slobodan Milošević: The Unfinished Trial, London et al.: Routledge, 2016, f. 268-269.

⁴ Stoessinger, John G.: Përse kombet shkojnë në luftë. Instituti i Studimeve Ndërkombëtare, Tiranë 2015, f. 176-184.

Bosnjë-Hercegovinë dhe në Kroaci.⁵

Plani “Patkoi”, për të cilin është fjala, ka qenë deri tani objekt i shumë debateve: ai u pohua dhe u mohua shpesh, madje edhe nga të tillë të cilët, në të vërtetë, kishin para vete realitetin kosovar, vrasjet dhe dëbimet masive të shqiptarëve jashtë Kosovës. Një numër autorësh injoronte në tërësi se në Kosovë, dhe para syve të opinionit publik botëror, po ndiqej e njëjta politikë e tmerrshme e terrorizmit dhe e dëbimeve, siç ishte zbatuar në Kroaci, e para së gjithash në Bosnjë-Hercegovinë. Pati të atillë që direkt apo tërthorazi për dëbimet e shqiptarëve nga regjimi i Millosheviqit fajësonin NATO-n. Mirëpo, këtë dokument për herë të parë e bënë publik ministri gjerman i Mbrojtjes, Rudol Sharping, *“E kam thënë, se ekziston ky plan dhe ka shumë të dhëna për atë se ky plan ekziston. Dhe se këto të dhëna janë dëshmuar gjitha nga realiteti”*.⁶ Në këtë studim plani “Patkoi” do të analizohet në perspektivën e tij që nga bërja publike dhe sidomos ndikimi i tij në përdorimin e dhunës dhe të spastrimit etnik. Në mënyrë të veçantë do të trajtohet këtu efekti i këtij plani në rrjedhën e luftës së Kosovës.

Ky plan për qeveritë evropiano-perëndimore kishte vlerë, në radhë të parë, për shkak se përmbyste tezën e dëbimit “spontan” të shqiptarëve nga ana e forcave serbe të ushtrisë dhe policisë, siç argumentohej atëbotë nga regjimi i Millosheviqit dhe përkrahësit e tij në Serbi, në Evropë, por edhe në Gjermani. Në të vërtetë, për këtë nuk nevojiten fare informatat e shërbimeve të fshehta, por duhej të bëhej vetëm rikonstruktimi i veprimeve ushtarake të forcave serbe të sigurisë gjatë kësaj periudhe kohore. Duke u bazuara vetëm në këto informata publike, në të cilat kishin qasje të gjithë, konfirmohej se spastrimi etnik në Kosovë nuk ishte një reagim spontan i serbëve, ndaj bombardimeve të NATO-s, por një aksion, i cili ishte planifikuar qëmoti dhe me kujdes.⁷ Plane e projekte, memorandumë e elaborate të tjera, që atëherë e kishin projektuar përdorimin e dhunës ndaj popullatës shqiptare në Kosovë dhe në viset tjera etnike, të cilat ishin pushtuar më 1912. Joshka Fisher konstaton me të drejtë se politika e Millosheviqit që nga viti 1989, pothuajse deri në detaj ishte identike me projektin e nacionalistit radikalsit serb, Vasa Çubrilloviqi, i cili u hartua në mars të vitit 1937 në Beograd.

⁵ Tekstin e aktpadisë shih në: <http://www.un.org/icty/indictment/english/mil-ij990524e.htm>.

⁶ Feldhoff, Mathias/ Steinhoff, Volker: Enthüllungen eines Insiders – Scharpings Propaganda im Kosovokrieg (Transkript des TV-Berichts). Panorama, Das Erste, 18. 5. 2000.

<http://www.webcitation.org/6Eo0dwf3u?url=http://daserste.ndr.de/panorama/archiv/2000/erste7422.html> Bericht von:, archiviert vom Original am 2. März 2013.

⁷ Fischer, Joshka: Die rot-grünen Jahre. Deutsche Außenpolitik - vom Kosovo bis zum 11. September, f.170.

Gazeta “Fraknfurter Rundschau”, e cila e kishte ribotuar këtë dokument, më 28 prill 1999.

Qysh në vitet ‘30-të të shekullit 20, dominimi i shqiptarëve të Kosovës ka qenë një nga sfidat më të mëdha të nacionalistëve serbë dhe për zgjidhjen e këtij problemi, ata mbështeteshin në metoda atëbotë të zakonshme në Evropë.⁸ Është fakt që spastrimi etnik i territoreve shqiptare në Ballkan nuk ka filluar mes luftërave botërore, por që nga fillimi i shpërbërjes së Perandorisë Osmane, në shekullin XIX. Praktika e spastrimit etnik u shfaq në luftën e çlirimit, në shekullin XIX, kur serbët, jo vetëm që u çliruan nga dominimi osman, por dëshironin të “çliroheshin” nga popullata joserbe, në rend të parë nga ajo shqiptare. Spastrimi etnik pra është një nga mjetet e përdorura për të zbatuar dhe realizuar një Serbi homogjene dhe etnikisht të pastër.⁹ Praktika e spastrimit etnik u përdor nga nacionalistët serbë edhe gjatë luftërave të fundit në Kroaci, Bosnjë-Hercegovinë dhe në Kosovë, duke e pasur si qëllim përfundimtar një Serbi të Madhe.

Qysh në fillim të viteve ‘90-të të shekullit XX, presidenti i Komisionit Evropian, Jack Delor, i kishte denoncuar drejtuesit serbë, “ideologjinë e tyre monstruoze të spastrimit etnik, si dhe vullnetin për të realizuar në një shtet totalitar, Serbinë e Madhe”.¹⁰ Projektet e tilla, të cilat, para se gjithash, synonin reduktimin e numrit të shqiptarëve të Kosovës, u hartuan si orientim strategjik për qeveritë e atëhershme serbe, si program për krijimin e Serbisë së Madhe dhe si metodë për shpërnguljen e plotë të shqiptarëve nga vendbanimet e tyre, për asimilimin dhe për zhbërjen e plotë të popullit shqiptar, e kanë zanafillën që nga shekulli XIX e deri në dekadën e fundit të shekullit 20. Ndoshta më së miri këtë politikë ekspansioniste serbe e ka përshkruar lideri i Ligës Socialdemokrate të Vojvodinës, Nenad Çanak, kur thotë se “qysh nga viti 1944, që nga “Naçertanie”, dokumenti i fshehtë i shkruar nga Ilija Garashanini, ministri i atëhershëm i Policisë serbe e deri më sot, ka ekzistuar një i ashtuquajtur plan i Serbisë së madhe, që përafërsisht do të duhej që territoret serbe t’i bashkojë në një shtet”.¹¹ Në morinë e këtyre projekteve, pa dyshim, plani “Patkoi”, i hartuar nga shërbimet sekrete ushtarake serbe, pos që na kujton si një makth luftën e viteve 1998-1999, ai na sjellë ndërmend planet dhe projektet e vjetra raciste, si Memorandumin e Vasa Çubrilloviqit (1937)¹², projekti me titull: “Serbia

⁸ Fischer, Joschka: Die rot-grünen Jahre. Deutsche Außenpolitik, f. 184.

⁹ Spastrimi etnik. Dokumente historike mbi një ideologji serbe, f. 19.

¹⁰ Po aty, f. 21.

¹¹ Çanak: Serbia po e verifikon kapitullimin në Kosovë, *Koha ditore*, 29 prill 2013.

¹² Memorandumi i Vasa Çubrilloviqit me titull: “Iseljavanje Arnauta” (Shpërngulja e shqiptarëve), një referat që Çubrilloviqi e kishte mbajtur në Klubin Kulturor Serb më 7 mars 1937 (dërguar qeverisë së M. Stojadinoviqit), ku propozonte dëbimin masiv të

homogjene” e Stevan Miljeviqit (1941),¹³ projekti i Vasa Çubrilloviqit: “Problemi i minoriteteve në Jugosllavinë e re” në vitin 1944¹⁴ Ivo Andriqit (1939)¹⁵, Konventa jugosllave-turke e vitit 1938,¹⁶ për emigrimin e dhunshëm të shqiptarëve myslimanë, pastaj “Marrëveshja xhentëlmenë” e vitit 1953 për shpërnguljen e shqiptarëve të Kosovës në Turqi¹⁷, fushatën

shqiptarëve nga trojet e tyre. Këto pikëpamje Çubrilloviqi do t'i mbronte edhe pas përfundimit të luftës antifashiste, kur kishte përsëritur edhe një herë idenë e tij për spastrimin e territoreve jugosllave nga shqiptarët dhe nga pakicat e tjera në një referat të tijin që e kishte lexuar më 3 nëntor 1944 para udhëheqjes më të lartë shtetërore e partiake të Jugosllavisë komuniste. Shih: Cubrilovic, Vaso: The expulsion of the Albanians Memorandum (1937), tek Elsie, Robert: Gathering clouds: the roots of ethnic cleansing in Kosovo and Macedonia. Early twentieth-century documents. Dukagjini, Peja 2002, f. 46-58.

¹³ Spastrimi etnik. Dokumente historike mbi një ideologji serbe. (Mbledhur, përkthyer dhe komentuar nga Mirko Grmek, Marc Gjidara dhe Neven Šimac). “55”, Tiranë, 2002, f. 158-169.

¹⁴ Vaso, Cubrilovic: The minority problem in the new Yugoslavia. Memorandum (1944), tek Elsie, Robert: Gathering clouds, f. 68-76.

¹⁵ Në janar 1939, pas një vizite që ministri i Punëve të Jashtme të Italisë, Gaeaco Çano (Gian Galeazzo Ciano), kishte bërë në Beograd dhe kishte pasur takim me kreun e qeverisë mbretërore Stojadinoviqin (ku temë bisedimesh kishte qenë edhe çështja shqiptare), ky i fundit e kishte angazhuar Andriqin që të hartonte një përkujtesë zyrtare (Aide Memoire) lidhur me çështjen shqiptare, për nevoja të brendshme të qeverisë së Punëve të Jashtme. Andriqi e kishte kryer me zell të madh detyrën që i ishte dhënë dhe Aide Memoire kishte qenë gati më 30 janar 1939. Ky dokument ruhet në Arkivin e Serbisë, Fondi i Milan Stojadinoviqit. Për herë të parë e ka publikuar historiani kroat Bogdan Krizman më 1977 në «Časopis za suvremenu povijest» (Revistë e historisë bashkëkohore), më 1977, me titull: “Elaborati i dr. Ivo Andriqit për Shqipërinë i vitit 1939”. Shih: Andric, Ivo: Draft on Albania (1939), tek Elsie, Robert: Gathering clouds, f. 60-67; Islami, Hivzi: Aspekti etnik i migrameve. Shqiptarët në rrjedhën e shpërnguljeve të dhunshme. Akademia e Shkencave dhe Arteve e Kosovës. Prishtinë 2012, f. 174-200; Qosja, Rexhep: Shpërngulja e shqiptarëve sipas programeve kombëtare serbe (Që nga Naçertania e Ilija Garashaninit (1844) deri te ndarja e Kosovës sipas Dobrica Qosiqit (2004). Toena, 2005, f. 135-170; Spastrimi etnik. Dokumente historike mbi një ideologji serbe, f. 158-169.

¹⁶ Në vitin 1938 qeveria e mbretërisë jugosllave ka nënshkruar një konventë me qeverinë Jugosllave dhe Republikës së Turqisë për emigrimin e popullatës turke (në të vërtetë ishte fjala për shpërnguljen e popullsisë shqiptare të konfesionit mysliman), nga pjesa jugore e Serbisë, gjegjësisht nga Kosova dhe trevat tjera shqiptare që shtriheshin në 3 banovina: në banovinën e Zetës, Moravës dhe të Vardarit. Konventa Jugosllave-Turke për shpërnguljen e shqiptarëve në vitin 1938, Kultplus, 4 gusht, 2018, <https://www.kultplus.com/trashegimia/konventa-jugosllave-turke-per-shpernguljen-e-shqiptareve-ne-vitin-1938/>

¹⁷ Më 1953 kryetari i Jugosllavisë Tito dhe përfaqësuesi i shtetit turk: Fuad Kyprili në Split të Kroacisë nënshkruan një “marrëveshje xhentëlmene” për shpërnguljen e dhunshme të shqiptarëve të Kosovës në Turqi. Kjo marrëveshje ishte një ripërtërirje e Konventës Jugosllavo-Turke të vitit 1938.

represive të Rankoviçit (1957-1966)¹⁸ dhe Memorandumin e Akademisë Serbe të Shkencave e Arteve (1986)¹⁹, pikëmbështetjen kishin Programin e parë politik të Serbisë së Madhe, që është *Naçertania* (projekti) i Ilia Garashaninit i vitit 1844.²⁰

Në funksion të realizimit të kësaj ideje raciste duhet parë edhe Konventën Jugosllavo-Turke të vitit 1938 për dëbimin me forcë të shqiptarëve në Anadoll, që ishte po ashtu një projekt, në vazhden e projekteve për spastrimin etik të territoreve të pushtuara shqiptare në Kosovë dhe rajone të tjera etnike.²¹ Në vargun e dokumenteve politike për kolonizimin dhe dëbimin e shqiptarëve hyn edhe “Marrëveshja xhentëlmene” për shpërnguljen e shqiptarëve në Turqi, nënshkruar në Split të Kroacisë më 1953 nga Mareshali Josip B. Tito dhe përfaqësuesi turk Fuad Kypri, ²² e cila parashihte që qindra mijëra shqiptarë të shpërnguleshin për në Turqi, duke i trajtuar si “mbetje turke”, si pakicë turke. Kjo marrëveshje në fakt ishte vetëm një ripërtëritje e Konventës Jugosllave-Turke për Shpërnguljen e Shqiptarëve (1938).²³

Një ideologji analoge, e cila, si e tillë, ka qenë e pranishme në shumë qeveri dhe elita vendesh të ndryshme të botës, të cilat përgatitën dhe ushtruan krime të luftës e gjenocid mbi grupe të ndryshme etnike e fetare. Kjo vlen për Turqinë e viteve të ‘20-ta, Gjermaninë naziste dhe vende të tjera. Hulumtimet moderne kanë treguar se parakusht për krime masive cilësohet pjesëmarrja aktive e shumë pjesëtarëve të një shoqërie dhe përkrahja pasive e shumicës së mjedisit përkatës. Në librin e tij shumë të njohur, por edhe të kontestuar, Daniel Goldhagen, e paraqet holokaustin si “projekt nacional gjerman”. Sipas rezultateve të tij, në asgjësimin masiv të

¹⁸ Bokovoy, Melissa/Irvine, Jill, Lilly, Carol: *State-Society Relations in Yugoslavia, 1945-1992*. Scranton, Pennsylvania, USA: Palgrave Macmillan 1997.

¹⁹ Memorandumi i Akademisë Serbe të Shkencave dhe Arteve (shpesh të referuara si Memorandumit SANU) është një projekt-dokument i prodhuar nga një komision 16-anëtarësh i përbërë nga anëtarët e Akademisë Serbe të Shkencave dhe Arteve 1985-1986, i kryesuar nga Kosta Mihailović. Në shtator 1986, fragmente të draftit u botuan nga gazeta “Vecernje Novosti”. Shih: Bokovoy, Melissa Katherine/ A. Irvine, Jill/ Lilly, Carol S.: *State-society relations in Yugoslavia*. f. 295; Hoxhaj, Enver: *Politika Etnike dhe shtetndërtim i Kosovës Dukagjini*, Pejë, 2008, f. 83-136. Për si program serbomadhi Memorandumi i Çubrilloviçit është vlerësuar nga Qosja, Rexhep: ‘The Albanian Problem and/in the SerbPolitical Programs During 1937–1944’. *International Journal of Albanian Studies* 1, 1997, f. 21-38.

²⁰ Batakovic, Dusan T.: Ilia Garasanin's "Nacertanije" publikuar te: *Balkanica*, vol. XXV-1, Belgrade 1994, f. 157-183.

²¹ Shih: Bajrami, Hakif: *Konventa Jugosllavo-Turke e v. 1938 për shpërnguljen e shqiptarëve*, *Gjurmime albanologjike*, nr. 12, Prishtinë, 1983.

²² Bajrami, Hakif: *Marrëveshja xhentëlmene Tito Kypri e vitit 1953*. Radio Kosova e Lirë.

²³ Qosja, Rexhep: *Shpërngulja e shqiptarëve*, f. 109-116.

hebrenjve, përveç strukturave shtetërore e politike, ishin të përfshirë edhe qytetarë të rëndomtë gjermanë.²⁴

Edhe shembulli i luftërave në territorin e ish-Jugosllavisë në vitet e '90-ta të shekullit XX dëshmon gjithashtu për pjesëmarrjen e “njerëzve të rëndomtë” në krim ndaj një mase njerëzish të një përkatësie tjetër etnike.²⁵ Në rastin e luftërave në Jugosllavi, megjithëse nuk është gjurmuar ende pjesëmarrja në masë e shoqërisë në krimet e luftës, ka shumë shembuj që tregojnë se, sidomos në Serbi, ka pasur një mobilizim kolektiv në krimet masive kundër boshnjakëve, kroatëve dhe shqiptarëve në Bosnjë-Hercegovinë, Kroaci e në Kosovë. Pavarësisht se përgjegjësia në Serbi ka elemente kolektive, në Tribunalin e Hagës për Krime të Luftës deri tani janë ngritur padi individuale ndaj kreut shtetëror të Serbisë, i cili ishte përgjegjësi për krimet masive dhe gjenocid.²⁶ Për Kosovën nuk ka pasur studime të shumta që trajtojnë në mënyrë shteruese për dëshmimin e qëllimeve, metodave dhe masave të ndërmarra për “spastrimin etnik”²⁷ nga ana e regjimit serb në Beograd. Lidhur me këtë temë, përjashtim bënë këtu studimi i Enver Hoxhajt dhe Stephan Müllerit për spastrimet etnike në Bosnjë-Hercegovinë dhe në Kosovë, përmes të cilit ata shpjegojnë natyrën e krimit shtetëror serb.²⁸ Po kështu, vite më parë Human Rights Watch e ka dokumentuar në një raport të mbështetur mirë, planifikimin, sistematikën dhe zbatimin e të gjitha krimeve të luftës që u bënë në Kosovë nga nivelet

²⁴ Goldhagen, Daniel Jonah: Hitlers willige Vollstrecker. Ganz gewöhnliche Deutsche und der Holocaust. Aus dem Amerikanischen von Klaus Kochmann. Taschenbuchausgabe. Goldmann, München 2000.

²⁵ Alvarez, Alex: Governments, Citizens and Genocide: A Comparative and Interdisciplinary Analysis. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2001, fq. 86-108.

²⁶ Të gjitha këto tekste të padisë mund t'i gjenden online nën: <http://www.un.org/icty/ind-e.htm>

²⁷ “Spastrimi etnik” ishte strategji e asgjësimit etnik e largimit të pjesëtarëve të një grupi etnik në një rajon tjetër gjeografik, që u zbatua shpesh nga fundi i shekullit njëzet dhe fillimi i shekullit njëzet e një. Forma më brutale e spastrimit etnik thjesht eliminon pjesëtarët e grupit etnik që mbështesin - apo ka gjasa të mbështesin – një kryengritje. Kjo formë më e butë e spastrimit etnik ishte përdorur në tërë Bosnjën, edhe pse ka pasur forma më brutale të përdorura në tërë Bosnjën. Në Kosovë ajo që filloi si përpjekje e policisë së rregullt dhe asaj sekrete për asgjësimin e pjesëtarëve të UÇK-së eskaloj në një fushatë masive të spastrimit etnik, që ia kaloi asaj që u përjetua në Bosnjë. Shih. Perit Jr, Henry P.: Ushtria Çlirimtare e Kosovës, f. 81-82.

²⁸ Hoxhaj, Enver dhe Müller, Stephan. 2000. “Ethnische Säuberungen” in Bosnien-Herzegowina und Kosova: Ein Vergleich, in Henriette Riegler (ed.) Der Kosovokonflikt: Bestandsaufnahmen und Lösungsszenarien, Wien: Österreichisches Institut für Internationale Politik, 18-28.

më të larta autoriteteve ushtarake të Jugosllavisë së mbetur e të Serbisë.²⁹ Edhe Organizata për Bashkëpunim Rajonal dhe Integritet Evropian (OBRIE) në Maqedoni gjithashtu sugjeron të hetohen edhe varret masive të shkaktuara nga Serbia, gjatë luftërave të përgjakshme të viteve të ‘90-ta, në Kosovë, Maqedoni, Mal të Zi dhe vende tjera të rajonit. Kjo organizatë kërkon që të formohen grupe profesionale me përfaqësues edhe ndërkombëtarë për hetimin e krimeve serbe në Kosovë, me qëllim që të dalin para drejtësisë të gjithë ata që kanë marrë pjesë në vrasjen e afro 11 mijë dhe zhdukjen e mbi 2 000 shqiptarëve³⁰, dhunimin e rreth 20 mijë grave³¹, dëbimin e afro 900 mijë qytetarëve³², pastaj dhe dëmet materiale që arrijnë vlerën e miliarda dollarëve.³³

²⁹ Human Rights Watch: Under Orders: War Crimes in Kosovo. New York, 2001.

³⁰ Fondi për të Drejtën Humanitare dhe Fondi për të Drejtën Humanitare në Kosovë në Librin “Kujtimi i Kosovës” ka prezantuar numrin e të vrarët dhe të zhdukurit që nga 1 janari i vitit 1998 deri më 31 dhjetor të vitit 2000. Prezantimi është bërë me të dhëna të reja të bazës të cilën e ka bërë ekipi i ekspertëve ndërkombëtarë për analiza kuantitative dhe statistikore të humbjeve njerëzore në konfliktet e armatosura. Sipas fakteve që janë prezantuar kanë vdekur ose janë zhdukur e të cilat janë dokumentuar për 13 535 njerëz gjatë kësaj periudhe, janë 10 mijë e 812 shqiptarë, 2197 serbë dhe 5 526 romë, boshnjakë, malazezë dhe joshqiptarë. Sipas FDH dhe FDHK, në bazë të 4 838 dokumenteve (1), midis të cilave 2 136 deklarata të dëshmitarëve/anëtarëve të familjes, është vërtetuar se në lidhje me luftën në vitin 1998 jetën e kanë humbur ose janë zhdukur 2 156 njerëz, prej të cilëve 1 804 shqiptarë, 289 serbë dhe 63 romë dhe të tjerë. Shih: “Ja numri i të vrarëve në Kosovë për dy vjet”, *Zëri*, 2 shkurt 2015. Lidhur me këtë temë shih edhe: Krimet e luftës në Kosovë, 1998-1999. Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave e të Lirive të Njeriut, Prishtinë, 2010, f. 75-101.

³¹ Kjo shifër ka hyrë në diskursin kosovar në bazë të një raporti të Organizatës Botërore të Shëndetit (OBSh), i publikuar në janar 2000, ku jepet një llogaritje e përafërt e rasteve të menduara të përdhunimit në bazë të të dhënave të ofruara nga OJQ-të vendore. Raporti gjendet këtu dhe thotë, “Organizatave vendore llogarisin se përafërsisht 10 000 deri në 20 000 gra janë përdhunuar midis shkurtit 1998 dhe qershorit 1999.” Shih: Marku, Hana/Limani, Laura: “Problemi i peticionit për gratë e dhunuara gjatë luftës”, 21.07.2014, <http://kallxo.com/gjnk/problemi-i-peticionit-per-grate-e-dhunuara-gjate-luftes/>

³² Sipas të dhënave ndërkombëtare, nga Kosova deri më 9 qershor ishin dëbuar 862 979 shqiptarë: 69 700 në Mal të Zi, 21 700 në Bosnjë-Hercegovinë, 247 400 në ish-Republikën Jugosllave të Maqedonisë, 444 200 në Shqipëri. Shih: UNHCR, Gjenevë, 15 tetor 1999; Martines, Josef: Çka ka ndodhur në Kosovë? 1998-1999, një dokumentim. Prishtinë 2013, f. 373.

³³ “Serbia t’i kompensojë dëmet e luftës në Kosovë”, *KosovaTimes*, 29.08.2012, <http://www.kosovaitimes.net/?page=1,17,13244>.

Qëllimi i planit “patkoi”

Plani “Patkoi” zbulonte qëllimin e Millosheviqit për ta spastruar Kosovën nga shqiptarët. Duke e hedhur një vështrim retrospektivë bëhet e qartë se fushata çnjerëzore e Millosheviqit dhe planit “Patkoi”, Jon Stoessinger përmend tri qëllime: së pari, shteti serb synonte të dëmtonte UÇK-në; së dyti, të ndryshonte balancën etnike në Kosovë në favor të serbëve dhe së fundi, të mposhte NATO-n përmes një krize të refugjatëve, duke llogaritur se vala e një milion refugjatëve do ta bënte aleancën perëndimore të ndërronte drejtimin e fushatës për goditje nga ajri.³⁴ Një qëllim tjetër i Millosheviqit, sipas Fisherit, ishte që nëpërmjet valës së refugjatëve të provokonte kaos në Maqedoni dhe në Shqipëri, për ta destabilizuar kështu rajonin dhe njëkohësisht për të rrezikuar zonën vendimtare të marshimit dhe të furnizimit të NATO-s.³⁵

Ratomir Taniq³⁶, anëtar i ekipit të Qeverisë së Serbisë në vitet 1994-1997, e dëshmtar i Gjykatës së Hagës për Krime të Luftës, pohon se qëllimi i planit “Patkoi” ishte reduktimi i numrit të shqiptarëve të Kosovës nën një milion, me qëllim që pas kësaj të ngriheshin pretendimet se a janë më pak se 50 për qind shqiptarë në Kosovë, prandaj, edhe atyre nuk u takonte të kenë të drejtën për autonomi. *“Ky ishte plan shumë i qartë, mu sikur që ekzistonte edhe plani i pastrimit etnik. Organet tona të sigurimit absolutisht nuk kanë bërë qërim hesapesh me UÇK-në, por kanë qëruar hesapet me popullatën shqiptare. Kështu, tekefundit, edhe filluan konfliktet etnike serbo-shqiptare, në fillim të marsit të vitit 1998. Në vend që t’i arrestoni vëllezërit Jashari dhe disa të tjerë sipas rregullave luftarake, ju sulmoni shtëpitë e tyre në të cilat jetojnë ata, i vrani gratë, fëmijët, kushërinjtë dhe fqinjët e tyre dhe, natyrisht, kjo shkakton kryengritje të popullit shqiptar, kjo do të shkaktoje kryengritje të çdo populli”,* - deklaroi Taniq. *“E vërteta ishte se Millosheviqi planifikonte diç më shumë sesa thjeshtë një luftë. Ai donte një Kosovë pa shqiptarë dhe jo vetëm pa UÇK. Spastrimi etnik ishte qëllimi i tij kryesor strategjik dhe bashkësia ndërkombëtare pati të drejtë që e ndali”.*³⁷ Në këtë kontekst, fushata e spastrimit etnik kundër shqiptarëve të Kosovës, të cilën

³⁴ Stoessinger, John G.: Përse kombet shkojnë në luftë, f. 181.

³⁵ Fischer, Joschka: Die rot-grünen Jahre, f. 171

³⁶ Ratomir Taniq, negociatori “diskret”: “Ja sa shqiptarë do të duhej t’i kishte Kosova - sipas Millosheviqit!”, Telegrafi, 06.02.2016. Telegrafi sjell intervistën e dhënë për mediat e pavarura serbe më 2002, të Ratomir Taniqit - anëtar i ekipit të Qeverisë së Serbisë (nga fundi i vitit 1994 e deri në mesin e vitit 1997), pjesëmarrës në negociatat “sekrete” me përfaqësuesit e shqiptarëve të Kosovës. Taniq asokohe ishte këshilltar i kryetarit të Nova Demokratija (Demokracia e Re), partner i koalicionit me socialistët në pushtet. Kjo është dëshmia e parë e një pjesëmarrësi të këtyre negociatave shqiptaro-serbe.

³⁷ Jr, Henry P.: Ushtria Çlirimtare e Kosovës, Prishtinë, 2008, f. 252-253.

Milloseviqi e planifikoi pas humbjeve të tij ushtarake në Kroaci dhe në Bosnjë-Hercegovinë, pati si rrjedhojë dëbimin e afro 1 milion shqiptarëve nga Kosova, dhe po të mos ndërhynte NATO-ja për ta stopuar shkallën e egërsisë së politikës së Beogradit,³⁸ Milloseviqi në çfarëdo rrethane do të pengonte rikthimin e shqiptarëve në Kosovë.

Vala e tmerrshme e shkatërrimeve u dokumentua nga dëshmitarë okularë në një shkrim të veçantë të *New York Times*, më 29 maj 1999, me një titull domethënës "*The Ravaging of Kosovo, A special report.; How Serb Forces Purged One Million Albanians*".³⁹ "Grupe njerëzish me maska të zeza u shfaqën në mesnatë, rrëmbyen gratë dhe fëmijët prej shtëpive, përdhunuan gratë, vranë burrat, u bënë trupin copa-copa dhe pastaj u vunë flakët shtëpive. Shpejtësia dhe madhësia e fushatës serbe ishte e pashembullt, madje edhe me standardet e dhunës në Bosnjë, ndërkohë që valë njerëzish me maska, njëra pas tjetrës, përhapnin terrorin nëpër fshatrat dhe pastaj në qytetet e Kosovës. Shqiptarët etnikë zhvendoseshin nga një shtëpi në tjetrën, zhvendoseshin me të afërmit e shokët, iknin e iknin për të qëndruar përpara serbëve që përparonin... Ndërkohë që nëpër Kosovë u përhapën fjalë mbi terrorin, frika u bë aleati më i suksesshëm i serbëve dhe, ndërsa fushata përparonte, një grusht serbësh me maska⁴⁰, të armatosur, përzinin nga shtëpitë mijëra njerëz, i grabisnin, i dëbonin me karvanë, kurse shtëpive të tyre u vinin flakën. Frika përzihej me poshtërimin dhe barbarinë. Serbët bënë çdo përpjekje për t'u siguruar se ata që ikën nuk do të ktheheshin përsëri. Refugjatëve iu grisnin të gjitha dokumente e identitetit e madje edhe targat e makinave ua zhvidhosën në mënyrë sistematike nëpër kufij. "Kjo nuk është toka juaj- kurrë s'keni për ta parë më", - ulërinin serbët ndaj shqiptarëve të pashpresë para se ata të dëboheshin nga Kosova.⁴¹

Në të njëjtën kohë, regjimi i Milloseviqit përdori edhe metoda më brutale të luftës kundër shqiptarëve me qëllim të dëmtimit të kauzës së tyre për çlirim nga shtypja serbe, strukturat shtetërore serbe godisnin serbët lokalë në mënyrë që ngrihej pretendimi dhe akuza për terrorizëm kundër shqiptarëve dhe UÇK-së. Rasti më i rëndë është i dhjetorit të vitit 1998 në kafenenë "Panda" në Pejë, ku u vranë gjashtë të rinjë serbë të shkollës së mesme, rast që shërbeu si pretekst për përshkallëzimin e dhunës brutale ndaj

³⁸ Stoessinger, John G.: Përse kombet shkojnë në luftë, f. 176.

³⁹ Kifner, John, "CRISIS IN THE BALKANS: HORROR BY DESIGN - The Ravaging of Kosovo, A special report.; How Serb Forces Purged One Million Albanians!", The New York Times, May 29, 1999.

⁴⁰ Kifner, John, "CRISIS IN THE BALKANS: HORROR BY DESIGN - The Ravaging of Kosovo, A special report.; How Serb Forces Purged One Million Albanians!", The New York Times, May 29, 1999.

⁴¹ Cituar sipas, Stoessinger, John G.: Përse kombet shkojnë në luftë, f. 179.

shqiptarëve dhe u përdor si rast për ta bërë apriori përgjegjëse UÇK-në, e cila qysh atëherë e kishte dënuar këtë ngjarje të kurditur nga shteti serb. Dhe vetëm më 2015 kryeministri serb Vuçiq e pranoi hapur se rasti “Panda” ishte krim institucional i shtetit serb dhe se nuk qëndronte pretendimi se ky aksion është kryer nga shqiptarët.⁴²

Po ashtu, një nga politikanët më të angazhuar në luftën e Kosovës, kryeministri britanik Tony Blair, në një intervistë për mediet gjermane, duke folur për qëllimet e fushatës së spastrimit etnik, thekson se *“në Kosovë njerëzit po dëbohen, vriten dhe përndiqen me dhunë e brutalitet të jashtëzakonshëm për shkak të përkatësisë së tyre etnike. Ekzistojnë shumë informacione të dokumentuara mirë rreth ekzekutimeve masive të të rinjve përdhunimet sistematike të femrave shqiptare dhe informacione të tjera për akte dhune kundër njerëzve të pambrojtur. Përballë gjithë kësaj është e pamundshme të mos kujtohet ajo kohë, kur njerëzit në Evropë dëboheshin me vagonë trenash”*.⁴³

Po kështu, sipas ekspertëve të shërbimeve informative, qëllimi tjetër kryesor i planit “Patkoi”, krahas deportimit dhe vrasjeve në masë të shqiptarëve, ishte edhe shkatërrimi, përkatësisht neutralizimi i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, e cila asokohe përbënte sfiduesen kryesore të aparatit dhe regjimit represiv serb. Menjëherë pas luftës së Kosovës, “Reuters” bënte të njohur lajmin se gjyqi ushtarak disiplinor i Jugosllavisë së mbetur e kishte shkarkuar nga detyra një oficer të saj rezervë, që, sipas tyre, kishte zbuluar një operacion sekret “Patkoi”. Sipas këtij informacioni, koloneli rezervist, Dragan Vuksiq, 54-vjeçar, i ishte marrë grada për shkak të “dëmtimit të reputacionit të shtetit dhe nderit e reputacionit të ushtrisë”. Autoritetet serbe pretendonin se ky oficer në një takim që duhet të ketë pasur në Vjenë, në vitin 1999, e kishte informuar një ekspert ndërkombëtar për operacionin sekret të quajtur “Patkoi”, i cili ishte përgatitur për ta parandaluar kryengritjen e shqiptarëve dhe për ta ndryshuar strukturën etnike në Kosovë. Siç thotë një fjalë e urtë, pamja flet më tepër se sa mijëra fjalë. Kur fotografitë e mijëra shqiptarëve që u mblodhën si kope në gjedhë nëpër trenat që niseshin nga Prishtina për në kufirin e Maqedonisë mbërritën në ekrane televizioneve perëndimore, ishte e qartë se dëbimi dhe përndjekja masive e shqiptarëve ishte e planifikuar dhe trenat në gjithçka të kujtonin

⁴² Rasti i vrasjes së 6 të rinjve serbë 20 vjet më parë në Pejë, afër vendit të krimit s’kishte shqiptarë, Koha net, 15 dhjetor 2018, <https://www.koha.net/arberi/134695/rasti-i-vrasjes-se-6-te-rinjve-serbe-20-vjet-me-pare-ne-peje-afer-vendit-te-krimin-skishte-shqiptare/>

⁴³ „Eine Vision für den Balkan“ Ein Zeit-Gespräch mit Tony Blair über die Nato-Strategie und die Zeit nach dem Krieg“, *Die Zeit*, 12 Mai 1999; Ukshini, Sylë: Lufta e Kosovës, f. 138.

skenat e holokaustit nazist.⁴⁴

Natyrisht kjo situatë në Kosovë imponoi intervenimin ushtarak të NATO-s. Me këtë demokracitë perëndimore u futën në luftë dhe ishin të gatshme të paguan çmimin për këtë çështje, natyrisht dëshira ishte që ky çmim të jetë mundësisht sa më i vogël. Ndërhyrja ushtarake e NATO-s në luftën e Kosovës ishte dëshmi se Perëndimi në rend të parë kishte vënë të drejtat e njeriut, përpara sovranitetit shtetëror dhe tani e tutje ishte i gatshëm që në Evropë të mos ketë kurrë dëbime etnike dhe barbari. Për këtë arsye, Perëndimi e ndali Millosheviqin.⁴⁵ Justifikimi i intervenimit në bazë të të drejtave të njeriut ndodhej në pikën e vet më të lartë. “Kufijtë territorialë të një shteti nuk mund të përdoren nga autoritetet e tij, përgjegjëse për shkelje të rënda të të drejtave të njeriut ose të së drejtës ndërkombëtare humanitare, si strehim ose mburojë për të shpëtuar nga ligji dhe për të gëzuar mosndëshkim, pasi t’i kenë kryer mizoritë që e tronditën ndërgjegjen e njerëzimit”⁴⁶, - thekson Antonio Augusto Trinidad Cançado. Pra, rasti i intervenimit të NATO-s në luftën e Kosovës konfirmoi qartë se shtetet ekzistojnë për njerëz, e jo anasjelltas. E drejta ndërkombëtare nuk është indiferente ndaj fatit të popullatës, element më i çmuar konstituiv i shtetësisë.

Për më tepër, në këtë kohë bashkësia ndërkombëtare ishte e vendosur të mos lejonte përsëritjen e krimeve dhe të gjenocidit si në rastin e Bosnjës. Koncepti i intervenimit humanitar lidhur me rrezikun e gjenocidit ishte harruar për dekada. Në përfundim të Luftës së Ftohtë, më 1991, Këshilli i Sigurimit pati autorizuar aktivitetin ushtarak me qëllim të pengimit të mizorive kundër minoritetit kurd në Irak.⁴⁷ Me fillimin e luftës në Kosovës dhe sidomos me rritjen e masakrave dhe dëbimeve masive si dhe refuzimin serb të Marrëveshjes së Paqes në Rambuje (Rambouillet), bashkësia ndërkombëtare, Grupi i Kontaktit (me përjashtim të Rusisë) pohuan se ekziston një detyrim për të penguar gjenocidin e mundshëm në Kosovë, pikërisht ashtu siç e parashikonte edhe neni i Konventës Kundër Gjenocidit detyrimin për të “penguar” një gjë të tillë. Sekretari i Përgjithshëm i Kombeve të Bashkuara, Kofi Annan, përdori fjalën gjenocid

⁴⁴ Fischer, Joschka: Die rot-grünen Jahre, f. 181.

⁴⁵ „Zur Not auch Bodentruppen. Ein Zeit-Gespräch mit Daniel Cohn-Bendit“, *Die Zeit*, 20. 5. 1999; Ukshini, Sylë: Lufta e Kosovës, f. 150.

⁴⁶ Separate opinion of judge cançado trindade, f. 210, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-08-EN.pdf>

⁴⁷ UN Doc. S/RES/688 (1991). Shih Kate Pease, Kelly dhe P. Forsythe, David, “Human Rights, Humanitarina intervention, and World Politics”, (1993) 15 HRQ, f. 290; Williamson, Roger, *Some Corner of a Foreign Field, Intervention and World Order*. New York and London: Macmillan Press, 1998.

në rastin e Kosovës me rastin e 50-vjetorit të miratimit të Konventës Kundër Gjenocidit në Gjenevë. Veç kësaj, i pari e përdori dhe theksoi: “Ne po jetojmë nën mjegullat e errëta të gjenocidit”.⁴⁸

Po ashtu, deri atëherë Këshilli i Sigurimit për Kosovën⁴⁹: Rezoluta 1160 (1998) e 31 marsit 1998⁵⁰, 1199 (1998) të 23 shtatorit 1998⁵¹, 1203 (1998) të 24 tetorit 1998⁵², dhe 1239 (1999) të 14 majit 1999⁵³ (të cilat i referoheshin kapitullit VII të OKB-së), ishin bazë e mjaftueshme për legjitimitetin juridik për intervenimin humanitar të NATO-s në Kosovë. Në të njëjtën kohë, në Perëndim ishin në dijeni të paktën nga vjeshta e vitit 1998 se regjimi i Millosheviqit po planifikonte një “zgjidhje përfundimtare” në Kosovë. Ndërsa gjatë rrjedhës së luftës dhe sidomos pas Rambujesë u bë edhe më e qartë se Millosheviqi po përgatitej ushtarakisht për të goditur UÇK-në dhe krejt popullatën shqiptare. Gazeta londineze “Times”, vetëm pak ditë pas bërjes publike të këtij informacioni, përkritazi me ekzistimin e këtij plani, shkruante: “Qysh në vjeshtë të vitit 1998 CIA kishte informacione për planin me emrin e koduar “Operacioni Patkoi”, me synim që për disa muaj të vriste ose të dëbonte shqiptarët. Edhe në një artikull të revistës amerikane “U.S. News”, të datës 12 prill 1999, thuhej se në Shtëpinë e Bardhë ka pasur të dhëna për një plan sulmi të detajuar të regjimit të Beogradit. Ndërsa, shefi i CIA-së, George Tenet, që para fillimit të fushatës së bombardimeve të NATO-s, në shkurt të vitit 1999 ka deklaruar se mund të ketë ndonjë aksion serb për spastrim etnik...”.⁵⁴

Ishte e qartë se Beogradi nuk po bënte një fushatë të rastit, por po zbatonte një doktrinë dhe një operacioni mirë të planifikuar, të njohur me emrin e koduar “Patkoi”, që ishte përgatitur gjatë kohë nga ekspertët dhe ideatorët e politikës serbomadhe në Beograd. Këto argumente rrëzojnë pretendimet e tilla dhe se spastrime etnike dhe vrasjet masive në Kosovë u

⁴⁸ “Ditët e Maincit në kritikën televizive”, organizuar nga kanalet televizive ZDF, 3SAT dhe PHOENIX, biseda midis shefit të kanalit ZDF, Nicolaus Brender, dhe ministrit gjerman të atëhershëm të Mbrojtjes, Rudolf Scharping (Përgatitur: Sylë Ukshini), <https://telegrafi.com/plani-patkoi-eshte-aprovuar-ne-nentordhjetor-1998-ate-e-zbulon-sherbimi-sekret-austriak-lufta-tjeter-e-rudolf-scharpingut-per-kosoven/>

⁴⁹ Report of the Secretary-General Prepared Pursuant to Resolution 1160 (1998), 1199 (1998) and 1203 (1998) of the Security Council (24 December 1998) UN Doc S/1998/1221.

⁵⁰ UNSC Res 1160 (31 March 1998) UN Doc S/RES/1160.

⁵¹ UNSC Res 1199 (23 September 1998) UN Doc S/RES/1199.

⁵² UNSC Res 1203 (24 October 1998) UN Doc S/RES/1203.

⁵³ Rezoluta 1239 (1999) në lidhje me ofrimin e ndihmave humanitare në Kosovë, shprehte shqetësimin e rëndë për katastrofën humanitare si rezultat i krizës së vazhdueshme dhe agresionit të Beogradit. Shih UNSC Res 1239 (14 May 1999) UN Doc S/RES/1239, 1.

⁵⁴ “U.S. News”, 12 prill 1999.

provokuan në shenjë hakmarrje për intervenimin e NTAO-s, pasi ato ishin jo vetëm të mirëpritura nga popullsia shumicë shqiptare, por ishin edhe kusht për pranimin e Marrëveshjes së Rambujesë nga delegacioni shqiptar. Këtë e pohon edhe ish-ministri gjerman i Mbrojtjes, Rudolf Scharping, në vitin 2000, gjatë një debati televiziv (ZDF), kur pohon se në vjeshtë të vitit 1998 kishim jo vetëm dhjetëra mijëra të dëbuar, por edhe fotografi për këtë. Reaksioni i politikës nuk ishte lufta. Reaksioni i politikës ishte negociata. Në janar të vitit 1999 pati fotografi nga masakra e Reçakut.

Reaksioni i politikës nuk ishte lufta, por ftesa ultimative për bisedime në Rambuje dhe në Paris dhe se në kohën e këtyre bisedimeve do të rritet numri i të dëbuarve shqiptarë në 400 000. Në këtë kontekst, Scharping thekson se “Në udhëheqjen serbe plani “Patkoi” është diskutuar dhe aprovuar në periudhën nëntor/dhjetor 1998. Kjo ka lidhje të drejtpërdrejtë me shkarkimin e gjeneralit të atëhershëm Perishiq, i cili ishte një kundërshtar i implikimit të forcave tokësore ushtarake kundër popullsisë civile. Dhe, nga ana tjetër, njeriu duhet vetëm ta shikojë realitetin për të parë si ishte mënyra e veprimit dhe se a përputheshin ato me këtë plan”.⁵⁵ Në kë realitet, Mario Vargas Llosa, shkrimtar nga Perua, do të deklaronte: “NATO-ja nuk lipset qortuar për ndërhyrjen në Jugosllavi, por për faktin që këtë ndërhyrje duhej të kish kryer këtu e dhjetë vjet të shkuara, si dhe për gabimin e bërë duke e shpallur se përjashtonte çdo ndërhyrje tokësore. Të gjitha këto i ndezën dritën e gjelbër diktaturës së Beogradit për të vënë në jetë planin për spastrimin etnik në Kosovë, një prej krimeve më të lemerishme kundër njerëzimit që janë kryer përgjatë këtij shekulli, i krahasueshëm për nga natyra, edhe pse jo nga numri, me holokaustin e hebrenjve të realizuar nga Hitler, ose me depërtimin e popujve prej Stalinit, i cili ishte vendosur në synimin e vet për të rusifikuar Bashkimin Sovjetik. Siç ka shkruar Alain Finkielkraut, lufta në Kosovë ka nisur më 1989”.⁵⁶

Sidoqoftë, kundërshtarët e angazhimit ushtarak të Aleancës Veriatlantike në luftën e Kosovës vazhdonin të pohonin se integriteti territorial i një shteti është më favorizues kundrejt të drejtave të njeriut. Në kuadër të kontestimit të legalitetit të sulmeve të NATO-s, mbronin qëndrimin sikur politika e dëbimeve dhe vrasjeve masive filloi të ndodhte

⁵⁵ “Ditët e Maincit në kritikën televizive”, organizuar nga kanalet televizive ZDF, 3SAT dhe PHOENIX, biseda midis shefit të kanalit ZDF, Nicolaus Brender, dhe ministrit gjerman të atëhershëm të Mbrojtjes, Rudolf Scharping (Pergatiti: Sylë Ukshini), <https://telegrafi.com/plani-patkoi-eshte-aprovuar-ne-nentordhjetor-1998-ate-e-zbulon-sherbimi-sekret-austriak-lufta-tjeter-e-rudolf-scharpingut-per-kosoven>

⁵⁶ Shih, Mario Vargas Llosa 1999: Angst des Westen vor dem Halbmond. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 20.4.1999, f. 51.

tek pasi kishte filluar tërheqja e vëzhguesve të OSBE-së, përkatësisht të fillimit të sulmeve ajrore të NATO-s kundër objektivave ushtarake serbe.

Metodat e spastrimit analoge me ato naziste

“Lubisha Dikoviqi është gjeneral i Armatës së Republikës të Serbisë. Por për shqiptarët ai është një lloj Adolf Eichmanni serb, që dyshohet se ka kryer krime të mëdha ndaj popullsisë civile në Drenicë”⁵⁷, - thotë publicist kosovar Enver Robell, duke shtuar se “Kuptohet, krimet naziste për nga përmasat nuk mund të krahasohen me ato serbe të kryera në Kosovë. Por mund të krahasohet ideologjia: ishte e njëjtë! Një ideologji raciste që synonte shfarosjen e një populli, shkatërrimin e vendbanimeve dhe të bazës ekonomike, shndërrimin e Kosovës në një ambient ferri, ku jeta do të ishte e pamundshme për shqiptarët. Sa i përket simbolikës me nazizmin ja edhe një shembull: kur regjimi serb, të cilit i shërbeu gjenerali Dikoviq, dëboi nga Kosova rreth një milion shqiptarë, ata që mbetën duhej të regjistroheshin dhe të pajiseshin me një karton të gjelbër - njëjtë si hebrenjtë me yllin e Davidit”⁵⁸.

Gjenerali Dikoviq ishte pjesë e nomenklaturës ushtarake serbe që organizoi vrasjen masive të popullsisë shqiptare në Kosovë në vitet 1998-1999 dhe ishte në shërbim të ideologjisë serbomadhe për spastrimin etnik të Kosovës dhe të jetësimit të planit “Patkoj”. Krimet e tij i ka dokumentuar në një raport të gjerë Fondi për të Drejtën Humanitare, një organizatë për mbrojtjen e të drejtave të njeriut me seli në Beograd.⁵⁹ Se çfarë kishte ndërmend të bënte Millosheviqi me shqiptarët e Kosovës, ai e bëri krejt publike edhe në një bisedë tronditëse me gjeneralët e NATO-s Wesley Clark dhe Klaus Naumann në tetor 1998, kur u tha: *“Ne dimë si të merremi me problemin e këtyre shqiptarëve. Ne e kemi bërë këtë më parë”*. Ne e pyetëm se ku? *“Në rajonin e Drenicës në Kosovën qendrore në 1946”*, - na tha ai. Ne pyetëm se cila ishte zgjidhja. Ai tha menjëherë: *“Ne i vramë ata. Ne i vramë të gjithë. U deshën disa vjet, por përfundimisht i vramë të gjithë. Dhe nuk kishim asnjë problem”*.⁶⁰ Në librin e tij të kujtimeve, ministri i Jashtëm gjerman, Joschka Fisher, duke folur për takimin e tij me Millosheviqin, tregon se çfarë kishte ndërmend të bënte ai në kohën kur ende nuk ishte

⁵⁷ Robell, Enver, “Eichmanni serb në Prishtinë”, *Koha ditore*, 26 nëntor 2015.

⁵⁸ *Po aty*.

⁵⁹ Derisa Fondi për të Drejtën Humanitare kishte kërkuar nga drejtësia serbe të nisë hetimet kundër gjeneralit Dikoviqit dhe ta nxjerrë atë para gjyqit, në fillim të vitit 2015 presidenti i atëhershëm serb, Tomislav Nikoliq, e dekoroi Dikoviqin me “Urdhrin e Shqiponjës së Bardhë”.

⁶⁰ Daalder, Ivo H., and Michael E. O'Hanlon. *Winning Ugly: NATO's War to Save Kosovo*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2000, f. 58.

hedhur asnjë bombë e NATO-s. Fakti se politika e tij po shkonte në drejtim të ndryshimit të përbërjes etnike të popullatës në territoret e pushtuara në Kosovë, me ndihmën e vrasjeve, terrorit dhe dëbimit, siç ishte e zakonshme në Evropën e viteve ‘30 dhe ‘40 të shekullit të kaluar, pikërisht ishin të majtët ata, të cilët e kanë cilësuar këtë politikë si fashizëm. Edhe metodat e regjimit në spastrimin etnik të Kosovës ishin shumë të ngjashme me ato që ishin përdorur nga regjimi nazist kundër popullatës hebreje.

Sipas Fisherit dhe Noel Malcolm, politika serbe dhe retorika e saj e viteve të ‘90-ta, pothuajse deri në detaje ishte identike me politikat që ishin zbatuar, ose së paku propozuar nga nacionalisti radikal serb, Vasa Çubrilloviqi në vitet e ‘20-ta dhe ‘30-ta të shekullit XX. Kjo politikë kishte të bënte me një strategji të përgjithshme të bindjes dhe të shtrëngimit të shqiptarëve që t’i braktisin vendin e tyre, duke ua bërë atyre jetën e padurueshme, duke përdorur format më agresive të represionit dhe të asimilimit.⁶¹ Gazeta “Frankfurter Rundschau” e kishte ribotuar këtë dokument, më 28 prill 1999. Qysh në vitet e ‘30-ta dominimi i shqiptarëve në Kosovë ka qenë një nga sfidat më të mëdha për nacionalistët serbë dhe për zgjidhjen e këtij problemi, ata u mbështetën në metodat që i kishte përdorur Gjermania për dëbimin e hebrenjve dhe Rusia për zhvendosjen e popujve jorusë.⁶² Por, dallimi ishte se tani nuk ishte Evropa e vitit 1937, por e vitit 1999 dhe ajo bazohej në vlera krejtësisht të tjera.

Në planin për dëbimin e shqiptarëve nga Kosova, regjimi i Millosheviqit përdori edhe metodën apo taktikën e “tokës së djegur”, sipas së cilës, artileria, automjetet e blinduara dhe tanket qëllonin fshatrat të përzgjedhura. Më pas këmbësoria serbe, duke rrethuar fshatrat nga tri anët, detyronte popullatën civile të dilte nga ana e katërt. Ky lloj sulmi bëhej në formë “Patkoj”.⁶³ Sipas Josef Martines, popullata civile nuk dinte me saktësi se çfarë po ndodhte rreth saj. Ajo ishte e izoluar dhe e kërcënuar në mënyrë permanente nga ushtria, policia dhe njësitet paraushatarke serbe dhe ata që arrestoheshin vriteshin dhe zhdukeshin pa gjurmë. Pas luftës, shumë prej tyre u gjetën në varrezat masive në Serbi, në vendet si: Batajnica, Peruçaci, një lumë në kufi midis Serbisë dhe Bosnjë-Hercegovinës dhe Petrovo-Sello, vend afër kufirit midis Serbisë dhe Rumanisë, si dhe në Rashka.⁶⁴ Gazeta angleze *Sunday Times* në një raport nga Prekazi në mars të vitit 1998 me titullin: “Serbët e kthejnë Kosovën në një fushë vrasjesh”, mes të tjerash,

⁶¹ Fischer, Joschka: Die rot-grünen Jahre, f.184; Malcol, Noel: Kosova. Një histori e shkurtër, Prishtinë/Tiranë, 2001, f. 267.

⁶² Fischer, Joschka: Die rot-grünen Jahre, f. 184.

⁶³ Martines, Josef: Çka ka ndodhur në Kosovë?, f. 28.

⁶⁴ *Po aty*, f. 9.

shkruante: “Një vëzhgues perëndimor, i cili ishte kthyer nga Prekazi, kur filloi sulmi të enjten, tha se refugjatët që po iknin me një traktor rimorkio kishin raportuar për fshatarë të plagosur, të cilët ishin lënë në gjendje të vështirë në bodrume, tepër të dobët për të pasur mundësi të largohen. “*Trupat ishin shtrirë në rrugë*”, - thanë ata. Ata që ishin lënë në Prekaz u ballafaquan me një pritje dëshpëruese për shpëtim dhe trajtim mjekësor. Të gjitha rrugët në rajon ishin të bllokuara dhe një vargan i Kryqit të Kuq, i cili mbrëmë u përpoq që të hynte me medikamente, u kthye mbrapa nën kërcënimin e armëve”.⁶⁵

Pas largimit të misionit vëzhgues të OSBE-së dhe fillimit të sulmeve ajrore të NATO-s, regjimi i Millosheviqit shfrytëzoi mospraninë e përfaqësuesve dhe të gazetarëve ndërkombëtarë, për të filluar me intensitet të lartë strategjinë e spastrimit etnik dhe të “tokës së djegur”. Ishte ky një paralajmërim i kahershëm i Millosheviqit se në rast lufte në Kosovë, do të dëboheshin të gjithë shqiptarët ndaj të cilëve ai kishte urrejtje raciste. “Shumë njerëz që kanë biseduar me Millosheviqin rreth Kosovës e kanë kuptuar se ai kishte urrejtje raciste kundër shqiptarëve, e cila ishte e përbashkët në Serbi. Në tetor të vitit 1998, pasi Milosheviqi u pajtua nën kërcënimin e bombardimeve nga ana e NATO-s që të pranonte marrëveshjen për të lejuar vendosjen e 2 mijë vëzhguesve të jashtëm në Kosovë, ai shpërtheu para gjeneralit Klark. Me një zë të ngritur dhe fytyrë të zemëruar Millosheviqi ulëriu: “*Por gjeneral, e dimë se si duhet qëruar hesapet me këta vrasës dhe dhunues. Ata janë vrasës, janë vrasëses të familjeve të tyre, por ne e dimë se si duhet qëruar hesapet me ta dhe këtë e kemi bërë edhe më herët. Në vitin 1946, në Drenicë i vramë, i vramë që të gjithë. Mirë, natyrisht nuk i kemi vrarë menjëherë që të gjithë. Na janë nevojitur disa vjet*”. Paraqitjen e Millosheviqit, Klark në këtë rast e përshkroi si “*të shikosh grumbullimin e Nyrnbergut*”.⁶⁶ Këtu kemi një mungesë të fjalisë... së tij të kahershme të paralajmëruar dhe të projektuar në planin “Patkoi”, i cili kulmoi me dëbimet më masive dhe të papara që nga përfundimi i Luftës së Dytë Botërore. Aparati shtetëror serb, policia dhe ushtria, si dhe strukturat kriminale paraushtarake⁶⁷ filluan në mënyrë të

⁶⁵ Cituar sipas Martinez, Josef: Çka ka ndodhur në Kosovë?, f. 29; Martinsen, Josef: Puset e vdekjes. Prishtinë, 2006.

⁶⁶ Sell, Luis: “Fakte të reja për Kosovën e viteve 1991-1992 (2), Zëri, 28 janar 2003, f. 7.

⁶⁷ Gjatë operacioneve ushtarako-policore serbe ishin angazhuar edhe grupet e njohura paramilitare dhe banda të tjera kriminale. Ministria serbe e Punëve të Brendshme përmbante gjithashtu shërbimin e sigurimit të shtetit, apo policinë sekrete, e cila luajti një rol të dorës së parë në Kosovë. Përveç aktiviteteve të fshehta, siç ishin survejimi e gjurmimi i veprimtarëve politikë shqiptarë dhe i pjesëtarëve të UÇK-së, sigurimi i shtetit dislokoj njësitë e veta të operacioneve speciale, JSO-në (Jedinica za Specijalne Operacije), dhe

planifikuar dhe të organizuar përndjekjen edhe më masive të shqiptarëve të Kosovës, shtëpi pas shtëpie dhe vendbanim pas vendbanimi, filluan vrasjet, dëbimet dhe ekzekutimet në masë.⁶⁸ Policia dhe ushtria serbe në Kosovë, edhe në periudhën kur aty ishin të vendosur pjesëtarët e misionit verifikues të OSBE-së, kishin një koordinim dhe bashkëpunim në mes vete. *“Ushtria garantonte fshatrat nga kodrat e afërta, ndërsa policia hynte në to, vriste*

ndihmoi organizata të ndryshme paraushtarakësh. E njohur edhe me emrat “Beretat e Kuqe” apo “Djemtë e Frenkit”. JSO u komandua gjatë luftës nga Milorad Luković, i njohur ndryshe me emrin “Legija”. Human Rights Watch intervistoi në Beograd një polic serb, i cili qëndroi gjashtë muaj në Kosovë gjatë vitit 1998, dhe sipas fjalëve të tij “Djemtë e Frenkit vrasin çdo gjë. Besomëni mua, ju nuk do donit t’i shihnit ata”. Një ushtar tjetër i VJ-së, i cili foli me Human Rights Watch në shtator 1998, tha mes të tjerash se JSO ka kryer operacione në kufirin me Shqipërinë përrreth Deçanit. Raportime të pakonfirmuara pretendojnë se gjatë bombardimeve të NATO-s, JSO ishte e stacionuar në burgun e Dubravës në afërsi të Istogut, të cilin NATO e bombardoi më 19 e 21 maj 1999. Shih: Under Orders War Crimes in Kosovo, Human Rights Watch, New York, 2001, f.11 dhe 83-84; Human Rights in Kosovo: As Seen, As Told. Volume I, October 1998 - June 1999, Publisher Organization for Security and Co-operation in Europe, 5 November 1999, f. 53-54.

⁶⁸ Në procesin kundër shefit të njërive policore serbe, Vlastimir Gjorgjević (nga 1 qershori 1997 deri më 30 janar 2001, ndihmësi i ministrit të Ministrisë të Punëve të Brendshme (MUP) dhe shef i Departamentit të Sigurimit Publik (RJB) të MPB-së; përgjegjës për të gjitha njësitë dhe personelin e sigurimit publik në Serbi, duke përfshirë edhe Kosovën nga 1 janari deri më 20 qershor 1999), të cilin më 23.02.2011 Tribunali për Krime të Luftës në Hagë e dënoi me 18 vjet burg me akuzën: *“Deportim, akte të tjera çnjerëzore (transferim i dhunshëm), vrasje, përndjekje mbi politike, racore dhe baza fetare (krime kundër njerëzimit) dhe vrasje (shkelje të ligjeve ose zakoneve të luftës)”*. Gjykata vlerësoi se veprat penale të ngarkuara u zhvilluan në kontekstin e një konflikti të armatosur, i cili ka pasur një sulm të gjerë dhe sistematik kundër popullatës civile shqiptare të Kosovës dhe se ngjarje të tilla pas fillimit të sulmeve ajrore të NATO-s më 24 mars 1999 kanë ndodhur në shumë qytete, fshatra dhe vende të tjera anembanë Kosovës. Më tej gjykata theksoi: “By way of typical example: In the early morning hours, VJ and MUP forces would approach a village, town or other location. The VJ, using tanks, armoured vehicles and other heavy weapons, would shell the residential area causing the Kosovo Albanian population to flee from their homes. Serbian forces, in most cases police, would then enter the area on foot, typically setting houses on fire and looting valuables. Many residents and displaced persons, who witnessed heavy property destruction and damage, as well as killings, by Serbian forces, by their own decision left their town, village or city in large numbers out of fear for their lives and welfare. Serbian forces coordinated the process by directing the mass movements of Kosovo /Albanian residents away from their towns and villages, often organising road or rail transport, and in most cases ensuring that the people reached and crossed the border mostly into Albania or the former Yugoslav Republic of Macedonia. Massive columns or convoys of Kosovo Albanians moving to Albania or to Macedonia formed throughout Kosovo, and eventually crossed the border out of Kosovo”. Përmbledhje e gjykimit kundër Vlastimit Gjorgjević:

http://www.icty.org/x/cases/djordjevic/cis/en/cis_djordjevic_en.pdf

dhe plaçkiste shqiptarët, dhe ky tip operacionesh kërkon koordinim më të madh komandues”,⁶⁹ dëshmoi para Tribunalit të Hagës dëshmitari Karel Drewienkiewicz, gjeneral britanik, në dëshminë e tij në gjykimin kundër Slllobodan Millosheviqit.

Po ashtu ekzistojnë dëshmi se për të gjitha krimet e bëra në Kosovë nga forcat policore dhe ushtarake i është raportuar Millosheviqit, i cili para, gjatë dhe pas Konferencës së Rambujesë vuri në veprim planin “Patkoi”. Në lidhje me këtë represion dhe fushatë të dëbimeve dhe vrasjeve masive në Kosovë nga ushtria dhe policia serbe, historiani gjerman Holm Sundhaussen, në librin e tij “Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten 1943-2011. Eine ungewöhnliche Geschichte des Gewöhnlichen”, konstaton si vijon: *“Me sulmet ajrore mund të shkatërrohen qendrat komanduese të kundërshtarit, magazinat ushtarake, artileria e rëndë dhe shumë gjëra të tjera, por spastrimet etnike, të kryera nga bandat paramilitare, nuk mund të pengohen nga ajri. Pas fillimit të sulmeve ajrore dëbimi dhe arratia e popullsisë shqiptare të Kosovës mori përmasa dukshëm më të mëdha. Nga frika prej akteve hakmarrëse brenda pak javësh afro 800 mijë njerëz u dëbuan me dhunë nga shtëpitë e tyre dhe shpëtuan kokën e tyre duke u arratisur në Shqipëri, në Maqedoni dhe në Mal të Zi. Mijëra u vranë dhe u groposën në varreza masive”.*⁷⁰

Fatkeqësisht fushata e dëbimeve dhe ekzekutimeve kolektive po gjente edhe mbështetjen edhe të shumicës së popullatës serbe, meqë asokohe në Serbi ekzistonte një agresivitet i madh dhe një propagandë nacionaliste e fuqishme. Në fakt, kjo nuk po ndodhte për herë të parë në luftën e Kosovës, por qysh nga lufta në Kroaci dhe në Bosnjë, ishte bërë motiv mbizotërues (mobilizues) i politikës serbe që nga periudha e fillimviteve të ‘90-ta. Ajo çfarë po ndodhte në Jugosllavi, sipas përcaktimeve konvencionale, ishte gjenocid, tendencë për zhdukjen masive të shqiptarëve. Serbët po bënë vrasje masive dhe selektive, duke eliminuar njerëz me reputacion politik apo akademik, me qëllim që të dekurajohej popullata civile shqiptare. Duke folur për përmasat e krimit serb mbi shqiptarët, ish-ministri gjerman i Mbrojtjes, Rudolf Sharping, thoshte se këto vrasje kishin ndodhur për dhjetë vjet me radhë vetëm për shkak të dallimeve në prejardhjen etnike. *“Edhe sot inatosem, hidhërohem dhe tmerrohem, kur unë shoh këtë, çfarë shoh ende në Kosovë. Shikoni një herë, si e kam përjetuar unë këtë në Krushë të Madhe, në një shtëpi, prej së cilës*

⁶⁹ “Gjenerali britanik për të dytën ditë me radhë vazhdonte dëshminë në Hagë”, *Koha ditore*, 13 prill 2013.

⁷⁰ Sundhaussen, Holm: *Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten 1943-2011. Eine ungewöhnliche Geschichte des Gewöhnlichen*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 2012.f. 376;

kanë mbetur vetëm katër mure 4x4. Gjithçka e djegur. 10 apo 15 centimetra shtresë e lartë, e zezë, masë e padefinuar. E dallueshëm është vetëm nga masa ku shquhen skeletet [...]. Nëse pritni që një politikan do të qëndronte indiferent para këtij fakti, [...] atëherë në rastin tim jeni në adresë të gabuar”.⁷¹

Një metodë e tillë kishte analogji të shumta me atë që kishte bërë Hitleri kundër hebrenjve. “Millosheviqi dhe Hitleri janë persona shumë të ndryshëm, por ata të dy janë vrasës në masë dhe fajtorë për një sërë krimesh të tjera. Edhe Hitleri dhe Millosheviqi filluan krimet e tyre në emër të ideologjisë, e cila zhvlerësonte jetët e të tjerëve duke i nisur nga ideja se njerëzit kanë të drejtë që t'i vrasin të tjerët, nëse ata u dalin përpara në rrugë”,⁷² vlerësonte historiani i njohur amerikan dhe autori i librit “Hitlers Willige Vollstrecker”, Daniel Johan Goldhagen.

Ndërsa, Stoessinger thotë se Adolf Aihmani, njeriu i ngarkuar me dëbimin e hebrenjve gjatë regjimit nazist, ka gjasa ta kishte vlerësuar madhësinë e operacionit “Patkoi”.⁷³ Ishte e dukshme se dëbimi i shqiptarëve të kujtonte dëbimin e hebrenjve gjatë Luftës së Dytë Botërore,⁷⁴ derisa disa ultramajtist dhe ekspertë ligjorë merreshin me interpretimin dogmatik të disa paragrafëve të së drejtës ndërkombëtare, duke i dhënë të drejtë sovranitetit shtetëror përballë të drejtës për liri dhe të drejta njerëzore të një populli të tërë. Në rastin e luftës së Kosovës, shumë politikanë ndërkombëtarë përdorën fjalën “gjenocid” dhe për këtë sillnin shumë argumente. Edhe Sekretari i atëhershëm i Përgjithshëm i Kombeve të Bashkuara, Kofi Anann, përdori fjalën gjenocid me rastin e 50-vjetorit të miratimit të konventës kundër gjenocidit në Gjenevë: “Ne po jetojmë nën mjegullat e errëta të gjenocidit”.⁷⁵ Mirëpo, bota demokratike nuk mund të vështronte indiferente, sepse shekulli XX do të shënohej si shekull i përsëritur dhe do të kuptohej si shenjë se elitat politike dhe intelektuale asnjëherë s’kanë mësuar nga e kaluara. Pra, nuk mund të qëndrohej mënjatë dhe me shpresë së gjërat do të zgjidhen vetvetiu, pikërisht ashtu siç u veprua në fillim të luftërave të Hitlerit.⁷⁶ Beogradi po përpiqej që t’i eliminonte shqiptarët në gjithë hapësirat e Kosovës. Ishte pra fjala për një projekt të planifikuar. Millosheviqi po tentonte ta vinte botën përpara fakteve të kryera në Kosovë. Me këtë u dëshmuua se kundërshtimi i diktatorit serb lidhur me praninë ndërkombëtare ushtarake në Kosovë, ashtu siç ishte paraparë me

⁷¹ ZDF, Ditët e Maincit në kritikën televizive (bisedë me Rudolf Scharping), 16.05. 2000.

⁷² Intervistë me Daniel Johan Goldhagen, *Frankfurter Rundschau*, 20.04.1999.

⁷³ Stoessinger, Hohn G: Përse kombet shkojnë në luftë, f. 178.

⁷⁴ Intervistë me shkrimtarin amerikan, John Irving, *Die Tageszeitung*, 21.04.1999.

⁷⁵ ZDF, Ditët e Maincit në kritikën televizive (bisedë me Rudolf Scharping), 16.05.2000.

⁷⁶ Po aty.

Marrëveshjen e Rambujesë, ishte në përputhje me planin e tij, i cili parashihte spastrimin ushtarak të Kosovës. *“Ushtria Jugosllave kishte komandën e përgjithshme gjatë periudhës së bombardimeve të NATO-s. Sipas ligjit, ajo kishte nën varësinë e saj policinë dhe forcat paraushtarake, megjithëse zyrtarët e lartë në Ministrinë e Punëve të Brendshme serbe ushtruan dukshëm një influencë të rëndësishme gjatë fushatës. Ushtria kontrollonte rrugët kryesore dhe kufijtë duke koordinuar dhe lehtësuar kështu “spastrimin etnik” (në Kosovë, S. U.). Policia dhe forcat paraushtarake u përfshinë në mënyrë më të drejtpërdrejtë në dëbimin e civilëve dhe shkatërrimin e fshatrave, për të cilën kishin mbështetjen e artilerisë së ushtrisë (serbe). Gjatë këtyre operacioneve burrat veçoheshin nga gratë dhe fëmijët për t’u marrë në pyetje për Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës dhe ekzekutoheshin në vend”.*⁷⁷

Për NATO-n dhe Perëndimin nuk kishte kthim prapa. Por, Perëndimi nuk kishte llogaritur deri në fund në brutalitetin e regjimit të Millosheviqit. Hans Magnus Enzensberger, intelektual gjerman, pohonte se *“cilido që dëshiron të krijojë një ide për plaçkitjet, masakrat dhe mizoritë e kryera nga ushtarët serbë s’ka nevojë të shohë CNN-n, por të lexojë rrëfimet e luftës tridhjetëvjeçare (1618-1648)”*.⁷⁸ Dhe derisa NATO-ja sulmonte pozicionet e serbëve, ushtria serbe pothuajse e papenguar e ashpërsonte politikën e vrasjeve dhe dëbimit kundrejt popullatës civile shqiptare, pa pasur mundësi që të pengohej nga NATO-ja.⁷⁹ Edhe pse kundërshtarët e sulmeve ajrore të NATO-s kanë provuar të argumentojnë se vrasjen dhe dëbimet masive të popullatës civile shqiptare kishin filluar vetëm pas fillimit të sulmeve të NATO-s, protagonistë serbë të luftës në Kosovë, madje edhe nga radhët ish-pjesëtarëve të njësive policore serbe, dëshmojnë për fushatën e spastrimeve dhe vrasjeve sistematike gjatë gjithë vitit 1998.

Në mesin e tyre, Slobodan Stojanović, komandant i pensionuar policor “Cërna Trava”, ish-pjesëtar i forcave speciale policore, dëshmitar i dikurshëm i mbrojtur, në një bisedë për portalin beogradas e-novine ka rrëfyer për krimet mbi civilët shqiptarë, të cilët i kishte parë të ndodhnin në Kosovë gjatë periudhës gusht-tetor 1998. *“Në Kosovë kam qenë gjatë gushtit, shtatorit dhe tetorit të vitit 1998. Gjatë atyre tre muajve kam parë tmerre, si vriten fëmijët, civilët, si burra ashtu edhe gra. Pashë se si*

⁷⁷ “Human Rights Watch”, 2001.

⁷⁸ Enzensberger, Hans Magnus, Ein seltsamer Krieg, në Schirmmacher, Frank (Hrsg.), Der westliche Kreuzzug. 41 Positionen zum Kosovo-Krieg. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1999, f. 28-29; Enzensberger, Hans Magnus, “Ein seltsamer Krieg. Zehn Auffälligkeiten”, FAZ, 14.04.1999.

⁷⁹ Fischer, Joschka: Die rot-grünen Jahren. Die deutsche Aussenpolitik-vom Kosovo bis zum 11. September. Köln 2007, f. 165.

plaçkitet me të madhe, brenda një nate kamionët nxirrnin jashtë mallin e vjedhur përmes kanaleve të veta dhe ngjashëm (...) Një pjesëtar i çetës së Pirotit ia kishte prerë kokën një shqiptari të vdekur, derisa më pas me ditë të tëra e kishte zier në një enë. Ai i kishte nxjerrë tre dhëmbë të arit dhe më pas kishte shkuar në shtëpi dhe e kishte ngjyrosur me llak kafkën, duke bërë prej saj një llambë tavoline. Ai të njëjtën gjë e kishte bërë edhe me një grua të vrarë. Edhe asaj ja kishte hequr kokën, duke e zier në mënyrë të njëjtë, duke marrë në shtëpi dhe duke bërë llambë tavoline. Thoshte se do dy llamba. (...) Në shtator të vitit 1998 po luftonim në fshatrat mbi Prizren, në Res, Lubiçevë, Hoçë, duke kryer të ashtuquajturin pastrim terreni. Nuk dua që ta përmend emrin e policit, ai është ende gjallë, pensionist dhe për pikë të qejfit vrau fëmijën në djep, që nuk kishte më shumë se katër muaj. Me arsyetimin më mirë një shqiptar i vdekur se një shqiptar i gjallë”⁸⁰, - rrëfen mes të tjerash Stojanović.

Mirëpo, bërja publike e planit “Patkoi” shtyri kreun e lartë serb në Beograd që të merrte veprime për fshehjen e krimeve mbi shqiptarët e Kosovës. Trupat e shumë shqiptarëve të zhdukur nga lufta e Kosovës dyshohet se në mënyrë të organizuar janë bartur për në Serbi. Atje kanë përfunduar me gjasë në varrezat masive, por ka shumë që kanë përfunduar edhe në furra të larta te bakrit.

Gazeta kosovare “Tribuna” ka marrë një rrëfim rrëqethës të dëshmitarit Ivan Pajiq⁸¹ që ka parë nga afër zbrazjen e trupave të civilëve shqiptarë nga kamionët frigoriferë në shkritoren e Borit. “Në frigoriferin që po flasim ka pasur gra dhe fëmijë shqiptarë të vrarë. Unë me sytë e mi kam parë fëmijë në momentin kur janë hapur dyert e atij frigoriferi. Kjo ka ndodhur në shkritoren në Bor, aty ku shkrihet bakri. Aty është shkatërruar gjithçka, të gjitha trupat janë djegur”,⁸² - rrëfen dëshmitari serb Ivan Pajiq. Pavarësisht se Kosova dhe Serbia prej fillimit të vitit 2011 kanë zhvilluar dialogun me qëllim normalizimin e marrëdhënieve, çështja e të pagjeturve dhe djegia e trupave të shqiptarëve nga koha e luftës ka mbetur e pandriçuar⁸³, meqë në Serbi këto çështje vazhdojnë të jenë sekrete. Në një

⁸⁰ Tončić, Bojan “[Pravili su lampe od albanskih lobanja](http://e-novine.com/Pravili-su-lampe-od-albanskih-lobanja)”, e-novine.com, 09.11.2013.

⁸¹ Ivan Pajiq dhe babai i tij Drago Pajiq pretendojnë se dinë për misterin që ka mbajtur peng dhjetëra familje kosovare dhe që do të zbulojnë një nga krimet më monstruoze me përmasa gjenocidi. Shih:

Ahmeti, Arbër/Rama, Fidan: “Serbia fsheh djegien e trupave të shqiptarëve”, Tribuna, 25 qershor 2013.

⁸² Ahmeti, Arbër/Rama, Fidan: “Serbia fsheh djegien e trupave të shqiptarëve”, Tribuna, 25 qershor 2013.

⁸³ “Ambasada britanike: Të zhdukurit në Kosovë besohet se janë djegur në termocentrale dhe miniera” Gazeta Express, 19 mars 2016; <http://m.gazetaexpress.com/lajme/ambasada->

intervistë për gazetën “Tribuna” aktivistja për të drejtat e njeriut nga Serbia, Natasha Kandiç, ka thënë se transportimi i trupave të shqiptarëve të vrarë vazhdon të jetë çështje sekrete, për shkak se kështu kanë vendosur ata që i kanë marrë vendimet për këtë operacion.⁸⁴ Sidoqoftë, ekzistenca dhe zbulimi i varrezave masive në Serbi janë dëshmi se trupat e shqiptarëve të vrarë janë transportuar nga Kosova dhe se ka pasur një plan të skicuar për mënyrën, strategjinë, mjetet dhe dinamikën e spastrimit etnik dhe për vrasjen masive të shqiptarëve.

Spastrimi etnik versus i gjenocidit

Për politikën të cilën e udhëhiqte regjimi serb në krye me Slobodan Millosheviqin, ai regjim i ndihmuar edhe prej institucioneve të tjera sikurse Akademia e Shkencave e Serbisë, ushtria, Kisha Serbe, ndoqën idenë e serbizimit të Kosovës, përkatësisht të krijimit të Serbisë së Madhe.

Siç vëren gazetari gjerman Erich Rathfelder, “*vijëzimet e Serbisë së Madhe përfshijnë saktësisht ato territore, ku ekzistojnë organizatat kishtarë serbe, edhe atëherë, kur ortodoksët atje janë pakicë. Kisha ortodokse në Bosnjën multifetare iu nënshtrua mitropolitit të Kostandinopojës qysh në shek. XIX, me Jugosllavinë e Parë ajo ndërkaq ishte serbizuar. Serbët e Kroacisë i përkasin që atëherë po ashtu Serbisë në organizimin kishtar. Dhe natyrisht edhe Kosova. Konturat e Serbisë së Madhe përputhen me ato të organizimit kishtar*”.⁸⁵ Që Kosova të jetë serbe, duheshin të vriteshin mjaftueshëm shqiptarë, e ata që s’do të vriteshin, të dëboheshin. “Ajo çfarë është bërë në hapësirat e ish-Jugosllavisë, në Bosnjë e më shumë e potencuar në Kosovë, është nazizëm. Është tentim i nazizmit serb - që nuk quhet kështu - me metoda naziste, dëbim, spastrim etnik, likuidime”, - thotë gazetari e shkrimtari nga Serbia, Rade Radanović. Denoncimin e krimeve të Serbisë në Kosovë e ka bërë edhe me librin e tij “Smeh pod vešalima. Sve što ste želeli da ne znate o ratu na Kosovu”, i cili është një dokument historik specifik, një pasqyrë totale e luftës dhe shoqërisë serbe. “Do të dëshmoja se në Kosovë ka pasur elemente gjenocidi”,⁸⁶ - thotë Radanović.

britanike-te-zhdukurit-ne-kosove-besohet-se-jane-djegur-ne-termocentrale-dhe-miniera-178912/

⁸⁴ Rama, Fidan: “Serbia t’i japë të dhënat për djegien e trupave të shqiptarëve!”, Tribuna, 26 qershor 2013.

⁸⁵ Rathfelder, Erich: Kosovo: Geschichte eines Konflikts. Frankfurt, Suhrkamp, 2010. f. 117-118.

⁸⁶ “Rade Radovanović: Në Kosovë ka pasur tentim të nazizmit serb”, Koha net, 14 gusht 2022, <https://www.koha.net/shtojca-kulture/338986/rade-radovanovic-ne-kosove-ka-pasur-tentim-te-nazizmit-serb/>

Në analizën e formën e sundimit në Kosovës, vërejmë elemente të gjenocidit që përfshijnë sistemet e shtypjes, dhunën direkte dhe indirekte, dhunën strukturore dhe kulturore, një lidhje të drejtpërdrejtë midis shkatërrimit ekonomik të shqiptarëve dhe shtypjes së tyre kulturore dhe mohimit të të drejtave për të ekzistuar për shkak të identitetit të tyre kombëtar e kulturor – të gjitha në një përpjekje për të zhdukur identitetet e shqiptarëve. Edhe pse në Kosovë nuk kishte luftë deri më 1998, forma e represionit dhe e diskriminimit të shqiptarëve kishte elemente të gjenocidit. Në përputhje me këtë, neni I i Konventës mbi gjenocidin konfirmon se gjenocidi mund të kryhet edhe në kohë të paqes. Ishte koha kur Serbia në periudhën nga viti 1989 e deri me 1999 kishte një plan të koordinuar të veprimeve të ndryshme, i cili kishte për qëllim shkatërrimi e bazës elementare për jetë me qëllim spastrimin etnik dhe serbizimin e Kosovës.

Në rastin e Kosovës gjejmë elemente të ngjashme të përkufizimit të gjenocidit nga Rafael Lemkin, studiuesi polak i të Drejtës Penale Ndërkombëtare. Pretendimi më pohues se spastrimi etnik është i barabartë me gjenocidin u shpreh me rezolutën e Këshillit të Sigurimit të OKB-së në gusht të vitit 1992, e cila i akuzonte palët e luftës së Bosnjës për “spastrim etnik”. Në të njëjtën linjë në dhjetorin e po atij viti edhe Asambleja e Përgjithshme e KB-së politikën e “spastrimit etnik” e përkufizoi si formë të gjenocidit.⁸⁷ Kjo u ripohua në një numër rezolutash të mëvonshme për situatën të drejtave të njeriut në territorin e ish-Jugosllavisë.⁸⁸ Gjatë debateve mbi rezolutën e dhjetorit 1992, shumë delegatë e përshkruanin spastrimin etnik si “gjenocid”⁸⁹ ose më shpesh si “gjenocidial”⁹⁰, si dhe si “krim kundër njerëzimit”⁹¹ dhe formë e “aparteidit”.⁹² Çështja se a korrespondon pastrimi etnik me gjenocidin, u shqyrtua gjithashtu edhe para Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë, në padinë e Bosnjës kundër Jugosllavisë së mbetur në vitin 1993. Duke e pasur parasysh dëbimet e dhunshme në Bosnjë dhe më pas edhe në Kosovë, në rastet e tilla është vështirë të shikohen aktet e serbëve si diçka tjetër përpos akte të gjenocidit dhe ato qartazi hyjnë në kategorinë e gjenocidit dhe ato janë një mënyrë e

⁸⁷ “The situation in Bosnia and Herzegovina”, UN Doc. A/RES/47/121, UN Doc. A/47/PV. 91, p. 99

⁸⁸ UN Doc. A/RES/48/153; UN Doc. A/RES/48/143; UN Doc. A/RES/49/205.

⁸⁹ UN Doc. A / 47 / PV.86 , p . 31 (Jaya , Brunei Darussalam) ; UN Doc . A / 47 / PV.87 , pp . 14-15 (Khoshroo , Iran) ; UN Doc . A / 47 / PV.87 , pp. 24-2 (Eralaby, Egjipt).

⁹⁰ UN Doc. A/47/PV. 86, p.21, Bobilo, Croatia)UN Doc. A/47/PV.86, p.48 (Pirzada, Pakistan).

⁹¹ UN Doc. A/47/PV. 86, p.46 (Cisse, Senegal)UN Doc. A/47/PV. 88. p. 65 (Ansay, Islamic Conference Organization).

⁹² UN Doc. A/47/PV.88, p.12 (Arria, Venezuela).

hapur e drejtuar kundër një grupi etnik ose fetar si të tillë dhe ato kanë për qëllim shkatërrimin e atij grupi⁹³, deri në masën e nevojshme për të siguruar se shqiptarët më nuk përbëjnë shumicën e popullatës në Kosovë. Në literaturën akademike “spastrimi etnik” nganjëherë është quajtur si eufemizëm për gjenocid.⁹⁴ Raportuesi Special i Komisionit për të Drejtat e Njeriut mbi ekzekutimet masive, të jashtëligjshme dhe arbitrare, gjithashtu ka deklaruar se spastrimi etnik është eufemizëm për gjenocid.⁹⁵

Nëse analizojmë metodologjinë e shtypjes së shqiptarëve të Kosovës, mund të konstatojmë se teknikat e pastrimit etnik përfshijnë: vrasjet, torturat, arrestimet dhe burgosjet arbitrare, ekzekutimet e jashtëligjshme, dhunën seksuale, mbylljen e popullsisë civile në zona të getoizuara, shpërnguljen e dhunshme, zhvendosje dhe depërtimet e popullsisë civile, sulmet e qëllimshme ushtarake ose kërcënimet e sulme ndaj popullsisë apo zonave civile dhe shkatërrimin me dashje të pasurisë. Këto praktika paraqesin krime kundër njerëzimit dhe mund të përfshihen në krime të veçanta të luftës.

Për më tepër akte të tilla gjithashtu mund të hyjnë në kuadër të Konventës së Gjenocidit. Termi “pastrim etnik” ishte i panjohur në kohën e hartimit të Konventës së Gjenocidit. Politika e “pastrimit etnik”, e cekur më lart, paraqet, në formën e saj përfundimtare, karakteristika gjenocidiale. Neni II i Konventës për parandalimin dhe dënimin e krimit të gjenocidit përcakton veprimet të cilat përbëjnë krimin e gjenocidit. Sipas saj, (neni 2) gjenocid konsiderohet cildo nga veprimet e mëposhtme, i kryer me qëllim që të zhduket plotësisht ose pjesërisht një grup kombëtar, etnik, racor ose fetar. Këtu bën pjesë: (a) vrasja e anëtarëve të grupit; (b) lëndimi i rëndë fizik ose mental i anëtarëve të grupit; (c) vënia e grupit qëllimisht në aso kushte të jetës që duhet të sjellin zhdukjen e plotë fizike ose të pjesshme të tij; (d) ndërmarrja e masave drejtuar në pengimin e lindjeve brenda grupit; dhe (e) transferimi i dhunshëm i fëmijëve nga një grup në tjetrin. Ishte metoda që regjimet dhe qeveritë serbe i kishin përdorur ndaj shqiptarëve sidomos gjatë luftërave ballkanike 1912/13 dhe në periudhën midis dy luftërave botërore, kur edhe u rishfaq në formë të shkruar doktrina antishqiptare e Çubrilloviqit. Në këtë kontekst, ministri i Jashtëm gjerman, Joschka Fischer, i njohur për orientimin e tij pacifist, në fillim të vitit 1999 denoncoi me forcë synimet e politikës së pastrimit etnik në Kosovës.

⁹³ Schabas A. William: *Genocide in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000 Cambridge, p. 2366.

⁹⁴ Bruun, Lori L.: *Beyond the 1948 Convention - Emerging Principles of Genocide in Customary International Law*, 17 Md. J. Int'l L. 193 (1993), Available at: <https://digitalcommons.law.umaryland.edu/mjil/vol17/iss2/4>

⁹⁵ UN Doc. A/51/47. Parag. 669.

Politika e Millosheviqit nga viti 1989, pothuajse deri në detaje ishte identike me elaboratin e nacionalistit radikal serb Vasa Çubrilloviq, i cili u hartua në masë të vitit 1937 në Beograd. Gazeta “Frankfurter Rundschgau” e kishte ribotuar këtë dokument, më 28 prill të vitit 1999.

Tentimi për të kryer gjenocid si një akt tjetër përfshihet në nenin II të Konventës mbi Gjenocidin, të adoptuar nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së më 9 dhjetor 1948. Prokuroria e Gjykatës Ndërkombëtare Penale për ish-Jugosllavinë është spikatur në gjykimin e gjenocidit në lidhje me “pastrimin etnik” të kryer gjatë luftërave ballkanike të viteve të ‘90-ta. Por, prokurori ishte relativisht i kujdesshëm në ngritjen e aktakuzave, duke preferuar që t’i kualifikonte ngjarjet si “krime kundër njerëzimit”. Në rastin më të rëndësishëm, atë të Sllobodan Millosheviqit, për shembull aktakuza fillestare kushtuar Kosovës në fillim të vitit 1999 nuk përfshiu gjenocidin. Prokuroria e Hagës në gjykimin kundër Millosheviqit dhe zyrtarëve të tjerë ndaj shqiptarëve anashkaloi përfshirjen e planit “Patkoi” si ndërmarrje kriminale, madje u anashkalua edhe përdorja e synimeve programore serbomëdha të projektuar në Memorandumin e Akademisë Serbe në vitin 1986. Për më tepër, Millosheviqi, i cili vdiq në vitin 2006 ndërsa po gjykohej për krime lufte, vazhdimisht i hodhi poshtë pretendimet për ekzistencën e një “Operacioni Patkoi” dhe sipas shembullit të nazistëve gjermanë, mohoi akuzat për krime lufte të kryera në Kosovë.

Fazat e realizimit të operacionit “Patkoi”

Pavarësisht se për ekzistencën e planit “Patkoi” u mësua tek në fillim të vitit 1999, zhvillimet luftarake në Kosovë provojnë se monstruozeziteti i forcave serbe, vrasje dhe spastrim etnik kishte që nga shpërthimi i luftës në pranverë të vitit 1998. Në Kosovë më 1998 ishin ndërmarrë tri të ashtuquajtura spastrime terrenesh, gjatë marsit, qershorit dhe shtatorit. Krahës forcave ushtarake dhe policore tashmë në këtë aksion ishin vënë edhe strukturat paraushtarake të Millorad Ulemek, i njohur me nofkën Legija,⁹⁶ i cili më pas u bë i njohur edhe si organizator i atentatit mbi ish-kryeministrin e Serbisë, Zoran Gjingjiq.

Gjatë kësaj fushate forcat serbe digjnin fshatrat, vrisnin gratë, fëmijët, bagëtinë dhe gjithçka që lëvizte para tyre. Por, kjo fushatë mori përmasa dramatike në dimrin e vitit 1998/1999, kur regjimi serb në njërën anë zhvillonte negociata me ndërmjetës ndërkombëtarë, në anën tjetër, përgatitej për dëbimin përfundimtar të shqiptarëve nga Kosova. Ndaj, që atëherë ishin shtuar zërat për ndërhyrje ushtarake në luftën e Kosovës, me

⁹⁶ Tončić, Bojan: “Ubijali su decu, žene, starce, čobane, ovce” e-Novine , 12.11.2013, <http://www.e-novine.com/srbija/srbija-tema/93649-Ubijali-decu-ene-starce-obane-ovce.htm>

qëllimin që të pamundësohej realizimi i idesë serbomadhe të Millosheviqit, i cili kishte urrejtje raciste kundër shqiptarëve. Në të vërtetë, rikonstruktimi i aktiviteteve ushtarake të forcave serbe të sigurisë, që nga fillimi i ofensivës së tyre në Kosovë, i ngjasonte një patkoi, ngaqë ofensiva me shpejtësi lëvizte përpara nga veriu në drejtim të jugut. Dhe po ashtu konfirmohej se spastrimet etnike në Kosovë nuk ishin një reagim spontan i regjimit të Millosheviqit ndaj bombardimeve të NATO-s, por një aksion, i cili ishte planifikuar me kohë dhe me kujdes. Për më tepër, konfirmohej se doktrina antishqiptare në Beograd ishte e shkruar, e formuluar qartë. Ky plan ishte doktrinë, ishte një vazhdimësi e doktrinës antishqiptare të Çubrilloviqit (“Dëbimi i shqiptarëve”), e cila ishte e ngjizur gati në të njëjtën kohë me projektin nazist për hebrenjtë dhe për nga thelbi, jo larg tij.⁹⁷

Siç dokumentohet edhe nga skicat e publikuara në librin e Rudolf Scharping “Wir dürfen nicht wegsehen. Der Kosovo Krieg und Europa”,⁹⁸ operacioni “Patkoi” ishte planifikuar të zbatohet në tri faza: faza e parë ishte paraparë që të kryhej gjatë muajve dhjetor 1998-janar 1999, e që kishte për qëllim spastrimin etnik nga popullsia shqiptare, pjesën veriore të Kosovës. Faza e dytë ishte planifikuar gjatë muajit janar - 15 mars 1999, për ta përfshirë pjesën qendrore të Kosovës, përkatësisht Drenicën dhe rajonet përreth, ku përveç vrasjeve dhe dëbimit të popullsisë shqiptare, kishte për qëllim edhe shkatërrimin e njësive të UÇK-së. Faza e tretë gjatë marsit dhe majit 1999, kishte për qëllim spastrimin etnik të Kosovës.

Sipas analizave të ekspertëve ushtarakë gjermanë, inspektori i përgjithshëm i Bundesverit, gjenerali Hans-Peter von Kirchbach në një konferencë shtypi kishte prezantuar gjetjet lidhur me planin “Patkoi”. Sipas ekspertëve gjermanë ky plan parashihte që, në *fazën e parë*, pas ndërrimit të motmoteve 1998/1999, që të dëbohej popullsia shqiptare e Kosovës nga pjesa e veriut dhe përgjatë një brezi të gjerë në të dy anët e rrugëve kryesore lidhëse. Kjo përputhej me informacionet e Ministrisë gjermane të Mbrojtjes. Sipas kësaj analize, në janar të vitit 1999 forcat e armatosura dhe të sigurisë serbe në veri të Kosovës kishin filluar në masë të shtuar me sulme në rajonin rreth qyteteve Podujevë dhe Mitrovicë.

Për këtë qëllim, pala serbe kishte përgatitur një njësi të fortë sulmuese tankiste. Në një fazë të dytë, këto operacione u shtrinë sistematikisht drejt Jugut të Kosovës dhe kështu njëkohësisht aty u përqendruan shumë forcat ushtarake serbe. Pra, derisa negociohej në Rambuje dhe më pas në Paris, regjimi i Beogradit kishte filluar me fushatën e dëbimeve sistematike në bazë të një plani preciz operativ ushtarak. Në të

⁹⁷ Kadare, Mbi krimin në Ballkan, f. 90.

⁹⁸ Scharping, Rudolf: Wir dürfen nicht wegsehen, f. 229-232.

njëjtën kohë, përballë publikut perëndimor Beogradi bëhej sikur kishte vullnet bisedimesh dhe për arritjen e një zgjidhje politike, ndërsa në Kosovë vazhdonin plaçkitet dhe vrasjet e shqiptarëve nga policia dhe ushtria serbe. Gjatë kësaj faze ishte spastruar pothuajse tërësisht rripi kufitar me Shqipërinë prej nga vinin furnizimet me armatim për UÇK-në.

Në operacionet gusht-shtator 1998 ushtria e Serbisë ka përdorur njësitet e blinduara me një efektiv ushtarak, policor dhe paramilitar prej 16 mijë trupash. Rrafshi i Dukagjinit pothuajse ishte spastruar deri në rrjedhën e lumit Drini i Bardhë. Në qershor 1998 forcat serbe filluan të përqendrojnë veprimet e tyre në rajonin e Drenicës dhe përgjatë kufirit jug-perëndimor, duke përdorur artileri për të detyruar fshatarët të dilnin nga shtëpitë e tyre dhe më pas të hynin për t’i plaçkitur dhe djegur ata. Agjencitë e ndihmave humanitare vlerësuan se rreth 200 000-300 000 shqiptarë u dëbuan nga shtëpitë e tyre, ndërsa 98 mijë jashtë Kosovës midis prillit dhe shtator 1998, përkatësisht deri në periudhën e nënshkrimit të Marrëveshjes Millosheviq-Holbrooke.⁹⁹ Një i intervistuar rrëfeu si e kishte parë shtëpinë e tij dhe shtëpitë e tjera në fshatin e tij të lindjes Raushiq, duke u djegur në tetor 1998 nga forcat serbe, të ndihmuar nga serbët lokalë.¹⁰⁰

Gjatë ofensivës së tyre nga korriku 1998 deri në tetor 1998, forcat serbe granatuan fshatrat në juglindje të Pejës dhe shumica e fshatarëve shqiptarë të Kosovës u larguan, më shumë në Mal të Zi. Popullata e dëbuar shqiptare gjatë ofensivës serbe kaloi kufirin në komuna fqinje Rozhajë në Mal të Zi, dhe më pas u drejtua në jug nga atje për në Shqipëri.¹⁰¹ Një fazë tjetër, e tretë, e operacionit ishte fillimviti 1999 dhe rrjedha e gjatë bisedimeve në Rambuje, pra janar-mars 1999: luftimet në mes të Kosovës, në malet e Drenicës e gjithashtu në veri të Kosovës, si dhe në rrethinën e Pejës, u bënë gjithnjë e më intensive. Realizimi shkallë-shkallë i këtij plani operativ shkoi njëkohësisht me zëvendësimin e atyre ushtarakëve serbë që kundërshtonin përdorimin e ushtrisë kundër civilëve shqiptarë.¹⁰² Me qëllim të dëbimit dhe të largimit të popullatës shqiptare nga Kosova, strukturat komanduese ushtarake dhe politike të Serbisë, gjithnjë sipas planit “Patkoj” kishin hapur dy vendkalime kufitare Kosovë-Shqipëri, në Qafë të Morinës dhe tjetrën në kufirin Kosovë-Maqedoni, në Bllacë. Si rrjedhojë e këtij plani, brenda pak muajve u dëbuan nga Kosova më shumë se gjysma e popullsisë shqiptare.

⁹⁹ KOSOVO / KOSOVA. As Seen, As Told. Contents. An analysis of the human rights findings of the. OSCE Kosovo Verification Mission. October 1998 to June 1999, f. 53-54.

¹⁰⁰ KOSOVO / KOSOVA. As Seen, As Told. Contents, f. 497.

¹⁰¹ *Po aty*, f. 53-54.

¹⁰² Scharping, Rudolf: Wir dürfen nicht wegsehen, f. 109.

Sipas të dhënave të ministrit gjerman të Mbrojtjes, Rudolf Scharping, që i referohet pasojave të aksioneve të planit “Paktoi”, në periudhën nga konferenca e Parisit deri në fillim të muajit prill 1999, numri i të dëbuarve brenda dhe jashtë Kosovës shënoi rritje dramatike. *“Një makth i tmerrshëm: tani janë në arrati 750 000 njerëz, 260 000 prej tyre brenda Kosovës”*.¹⁰³ Kjo situatë dramatike mobilizoi ministrat e Brendshëm dhe të Drejtësisë të vendeve anëtare të BE-së, ndërsa sekretari gjerman i Ministrisë së Mbrojtjes, Walter Kolbow, të cilin qeveria gjermane e kishte emëruar për menaxhimin e ndihmave për refugjatët shqiptarë në Maqedoni, e filloi punën në Shkup/Maqedoni për koordinimin e të gjitha ndihmave humanitare. Po ashtu, në ndërkohë për shkak trysnisë së Perëndimit ishte zgjidhur edhe bllokimi i refugjatëve shqiptarë në Bllacë, në zonën kufitare Kosovë-Maqedoni, ku prej shumë ditësh dhjetëra mijëra njerëz kishin mbetur të bllokuar nën qiellin e hapur¹⁰⁴, për shkak se autoritetet e Maqedonisë hezitonin të lejonin hyrjen e tyre nga frika e mbipopullimit dhe përmbysjes së raporteve etnike.

Askush nuk parashikoi shpejtësinë dhe shkallën e dëbimeve. Edhe ofensivat e mëparshme të ushtrisë dhe policisë serbe ishin shoqëruar nga shkëlja serioze e ligjit humanitar ndërkombëtar, por periudha e bombardimit të NATO-s u shfrytëzua nga Beogradi për sulme të papara mbi civilë dhe dëbimin e dhunshëm të më shumë se 850 000 shqiptarëve etnikë të Kosovës. Për herë të parë në konflikt, aksionet e dëbimeve u përqendruan nga zonat rurale në qytete. Ndërsa ofensiva kryesore po merrte hov, Millosheviqi shfrytëzoi bombardimin e NATO-s për të zbatuar planin e mposhtjes së UÇK-së dhe të bazave të tyre të mbështetjes popullore, si dhe për të dëbuar me dhunë pjesën më të madhe të popullsisë shqiptare.¹⁰⁵ *“Qindra mijëra shqiptarë po përndiqeshin nga shtëpitë dhe fshatrat e tyre prej policisë serbe, familjet po ndaheshin, burra, gra, fëmijë po rriheshin, torturoheshin dhe vriteshin. Shtëpitë shqiptare po plaçkiteshin dhe po u vihej flaka, njerëzit po dëboheshin përmes maleve dhe rrugëve hekurudhore po dëboheshin nga atdheu i tyre. Me ditë të tana nuk kishin asgjë për të ngrënë apo për të pirë, gra shtatzëna shqiptare po lindnin nën qiellin e hapur, pleq dhe të sëmurët po vdisnin buzë rruge. Në vende fqinje me Kosovën rritej vargu i gjatë i të shpërngulurve me force,”*¹⁰⁶ - shkruan Scharping, ministri gjerman i Mbrojtjes.

¹⁰³ Po aty, f. 104.

¹⁰⁴ Po aty.

¹⁰⁵ Under Orders: War Crimes in Kosovo, f. 4.

¹⁰⁶ Scharping, Rudolf: Wir dürfen nicht wegsehen, f. 109.

Sipas komisionerit të lartë të Kombeve të Bashkuara për refugjatët (UNHCR), brenda tri javësh nga fillimi i bombardimit të NATO-s mbërritën në vendet fqinje 525 787 refugjatë. Ndërsa në tërësi, forcat qeveritare dëbuan nga Kosova 862 979 shqiptarë etnikë, ndërsa qindra mijëra të tjerë u zhvendosën brenda për brenda dhe këtu nuk llogariten ata që ishin zhvendosur para marsit 1999. Më shumë se 80% e tërë popullsisë së Kosovës – 90% e shqiptarëve – u dëbuan nga shtëpitë e tyre.¹⁰⁷ Vendosja e refugjatëve sipas shteteve ishte: 443 300 ishin vendosur në Shqipëri, 247 800 në Maqedoni, 69 300 në Mal të Zi, 21 700 në Bosnjë-Hercegovinë. Pra, një total prej 782 100. Në vendet e tjera të botës u vendosën gjithsej 76 475 refugjatë, duke përfshirë 13 639 në Gjermani, 7 581 në Turqi, 5 829 në Itali, 5 730 në SHBA, pastaj në Francë, Norvegji, Suedi, Britani të Madhe, Poloni, Spanjë, Portugali, Finlandë, Zvicër, Izrael etj.¹⁰⁸

Ekzistenca e planit të koduar serb “Patkoi” gjatë luftës së Kosovës 1998/99 konfirmonte se në Beograd, edhe pas një shekulli nga luftërat ballkanike 1912/13, nuk ishte hequr dorë nga politika e zgjerimit territorial përmes metodave të spastrimit etnik dhe vrasjeve masive. Çështja e Kosovës ishte bërë pengesë e rëndësishme për realizimin e shtetit të zgjeruar të Serbisë. Meqë Serbia i shihte shqiptarët si pengesë në realizimin e projektit serbomadhi, në fillim të viteve 1990 ajo iu rikthye doktrinës së vjetër të Çubrilloviqit, që kulmoi me planin “Patkoi”, i cili ishte hartuar në fund të vitit 1998 dhe i cili në vete përmbante planet për dëbimin e shqiptarëve të Kosovës. Informatat për ekzistencën e këtij plani po ashtu vërtetonin dhe legjitimimin domosdoshmërinë e intervenimit të NATO-s në luftën e Kosovës me qëllim që të mbronte shqiptarët nga përndjekja, dëbimet dhe vrasjet masive nga ana e forcave ushtarake, policore dhe bandat paramilitare serbe. Informacionet e ofruara nga shërbimi inteligjent bullgar, të cilat më pas u analizuan edhe nga shërbimi inteligjent gjerman dhe të vendeve tjera perëndimore si dhe nga ekspertë ushtarakë, u vlerësuan bindëse dhe kishin vlerë për qeveritë e vendeve anëtare të NATO-s, për shkak se rrëzonte tezën e dëbimit spontan të shqiptarëve të Kosovës nga ana e forcave ushtarake policore dhe paramilitare serbe, siç pretendonin kundërshtarët e ndërhyrjes ushtarake të NATO-s, e majta ekstreme evropiane si dhe mbështetësit e Millosheviqit. Përmes këtij plani Beogradi synonte realizimin e tri qëllimeve kryesore. I pari, shkatërrimi i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës dhe i dyti, spastrimi i Kosovës nga shqiptarët etnikë si dhe destabilizimi i Maqedonisë, Shqipërisë dhe vendeve tjera të rajonit dhe me këtë edhe

¹⁰⁷ Under Orders: War Crimes in Kosovo, f. 4.

¹⁰⁸ “Bilanci i krimeve serbe në Kosovë”, *Koha net*, 24 mars 2015, <http://koha.net/?id=&l=49980>.

vënien e NATO-s para vështirësive për realizimin e objektivave të saj ushtarake në fushatën e saj ajrore. Ekzistenca e këtij plani, tregon se krimi dhe metodologjia e përndjekjes së shqiptarëve ishte mirë e organizuar, lista e veprimeve ishte unike, duke përfshirë edhe zhdukjen e çdo dokumenti të identifikimit apo pronësor, në mënyrë që në rast se mbetej prania ushtarake serbe në Kosovë të pamundësohej kthimi i të dëbuar në atdheun e tyre. Po kështu, krimet dhe dinamika e rrufeshme e dëbimit të shqiptarëve tregonte se krimi serb kishte një përgatitje të gjatë, gjithsesi gjenezën e tij duhet kërkuar në doktrinën e Memorandumit të Akademisë Serbe (1986) dhe në platformën e politikës antishqiptare të Millosheviqit, e cila kulmoi në Kosovë me suprimimin e dhunshëm të autonomisë në vitin 1989. Në këtë periudhë u aktivizuan edhe teza që shqiptarët të shpërnguleheshin në Shqipëri (“kthimin” e shqiptarëve të ardhur gjoja nga Shqipëria).

Që nga kjo periudhë u instalua një presion ekonomik mbi shqiptarët që ta braktisin Kosovën, si dhe histeri dhe një fushatë e egër raciste kundër shqiptarëve, të cilët portretizoheshin si “rrezik” për shtetin serb për shkak të lindshmërisë së lartë “politike”! Në këtë frymë nacionaliste u mbyllën Universiteti i Prishtinës dhe mediumet në gjuhën shqipe dhe bëhej thirrje e hapur për vrasjen dhe dëbimin e shqiptarëve jashtë Kosovës. Me sistemin e etiketimeve sulmoheshin shqiptarët e Kosovës, ndërsa në emër të viktimës dhe mbrojtjes së saj, synohej dëbimi përfundimtar i shqiptarëve dhe serbizimi i Kosovës. Për ta mbajtur Kosovën përgjithmonë të nënshtruar, ata filluan të zbatojnë strategjinë e aparteidit dhe të shpërnguljes sistematike të shqiptarëve me qëllim të krijimit të hapësirës jetësore për serbët (“Lebensraum”). Kjo strategji antishqiptare kulmin e arriti me ofensivat ushtarake serbe gjatë viteve 1998/99, si dhe me dëbimet dhe vrasjet, përdhunimet dhe burgosjet në masë të shqiptarëve të Kosovës. Millosheviqi ashtu si Hitleri, ishte vrasës në masë dhe fajtor për një sërë krimesh të tjera edhe në Bosnjë dhe Kroaci. Sipas shembullit të Hitlerit, edhe Millosheviqi krimet e tij në Kosovë i filloi në emër të ideologjisë serbomadhe, e cila zhvlerësoi jetët e shqiptarëve dhe duke u nisur nga ideja se njerëzit kanë të drejtë që t’i vrasin të tjerët nëse ata u dalin përpara në rrugë. Siç vlerëson historiani amerikan, Daniel Goldhagen, në krimet e Millosheviqit kundër shqiptarëve të Kosovës mund të gjendeshin paralele me holokaustin. *“Në të dyja rastet bëhet fjalë për zhdukje të një popullsie, në rastin e holokaustit nëpërmjet vrasjeve sistematike dhe në rastin e Kosovës në radhë të parë nëpërmjet dëbimeve dhe vrasjeve selektive dhe veçanërisht nëpërmjet kërcënimeve me vrasje masive”*,¹⁰⁹ - konstaton Goldhagen.

¹⁰⁹ Intervistë me Daniel Goldhagen, “Frankfurter Rundschau”, 20. 04.1999; Ukshini, Sylë (ed.): Lufta për Kosovën. Botoi Rozafa, Prishtinë 2008, f. 107-112.

